

Вправа 1. Вставте, де необхідно, пропущені букви.

Спів...ідношення, швидкоплин...ий, старан...ий, бе...смертя, об...їхати, об...їгти, ві...даленість, незмі...ний, глибин...ий, зацікавле...ний, спі...вітчизник, ві...дзеркалений, промі...ний, широче...ний, вині...ся, ві...даль, доні...ся, зацікавле...ний, вимуше...ність, без...акон...я, бездога...ний, пташи...ний, багатомільйо...ний, ро...сипати, ро...шире...ний, самовід...аний, впевне...но, стара...но, ро...жарити, залі...ши, о...брискувач, вогня...ний, вогне...ний, бездон...ий, невпін...о.

Вправа 2. Вставте, де необхідно, пропущені букви *-Н-* або *-НН-*. Зверніть увагу на наголос.

Невблагá...о дивився, не вблáга...о нікого; не зчі́сле...і людьми зорі, незчислé...і зорі; ніким не здійснена можливість, нездійснé...а мрія; ніким не збáгне...ий вчинок хлопця, незбагне...ий вчинок; не оціне...а другом допомога, неоціне...а допомога; не зрівня...а поверхня, незрівня...а перспектива; ніким не здола...ий народ, нездола...а людина; здійсне...а мрія, здійснé...ий захід; не злі́че...і ніким кілометри, незлічé...і кілометри; не сказа...е ще жодне слово, не сказа...е пожвавлення.

Частини мови

Іменник

1. Відмінювання іменників

1.1. Перша відміна

До I відміни належать іменники чоловічого, жіночого та спільного роду із закінченням *-а, -я* у називному відмінку.

Відмінок	Однина		
	Тверда група	М'яка група	Мішана група
Називний	Фарба, напруга	Хвиля, олія	Площа
Родовий	Фарби, напруги	Хвилі, олії	Площі
Давальний	Фарбі, напрузі	Хвилі, олії	Площі
Знахідний	Фарбу, напругу	Хвилю, олію	Площу
Орудний	Фарбою, напругою	Хвилею, олією	Площею
Місцевий	(на) фарбі, напрузі	(на) хвилі, олії	(на) площі
Кличний	Фарбо, напруго	Хвиле, оліє	Площе

Відмінок	Множина		
	Тверда група	М'яка група	Мішана група
Називний	Фарби, напруги	Хвилі, олії	Площі

Продовження таблиці

Родовий	Фарб, напруг	Хвиль, олій	Площ
Давальний	Фарбам, напругам	Хвилям, оліям	Площам
Знахідний	Фарби, напруги	Хвилі, олії	Площі
Орудний	Фарбами, напругами	Хвилями, олія- ми	Площами
Місцевий	(на) фарбах, напругах	(на) хвилях, олі- ях	(на) площах
Кличний	Фарби, напруги	Хвилі, олії	Площі

Пам'ятка:

1) Перед закінченням **-і** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *напруга – напрузі, акустика – акустиці, поверх – на поверсі*;

2) У родовому відмінку множини іменники І відміни мають нульове закінчення, причому іноді в основі відбувається чергування голосних **о, е, з і** або з'являються вставні звуки **о, е**: *площа – площ, школа – шкіль, земля – земель, іскра – іскор, сторона – сторін*;

3) Перед **я, ю, і, е** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого й жіночого роду І відміни (за винятком родового множини із закінченням **-ей**) відбувається подовження приголосних **д, т, з, с, ц, л, н, ж, ч, ш** (коли вони стоять після **голосного**: *суддя – судді, суддю, суддів і т. ін.; стаття, статті, статтею* (але в родовому множини – *статей*);

1.2. Друга відміна

До II відміни належать іменники:

1) чоловічого роду:

- з **нульовим** закінченням у називному відмінку однини: *дріб, об'єм, ключ, край, камінь, звук, заряд* тощо;
- закінченням **-о**: *Дмитро, Дніпро, хлопчисько* тощо;

2) середнього роду з закінченням **-о, -е, -я** (крім тих, що при відмінюванні мають суфікси **-ен, -ат, -ят**): *срібло, завзяття, здоров'я, серце, залізо, плече*.

Тверда група

Відмінок	Однина		
Називний	об'єм	професор	срібло
Родовий	об'єму	професора	срібла
Давальний	об'єму	професорові (у)	сріблу
Знахідний	об'єм	професора	срібло
Орудний	об'ємом	професором	сріблом
Місцевий	(на) об'ємі	професорові (у)	сріблі
Кличний	об'єму	професоре	срібло
Відмінок	Множина		
Називний	об'єми	професори	вікна
Родовий	об'ємів	професорів	вікон
Давальний	об'ємам	професорам	вікнам
Знахідний	об'єми	професорів	вікна
Орудний	об'ємами	професорами	вікнами
Місцевий	(на) об'ємах	професорах	вікнах
Кличний	об'єми	професори	вікна

М'яка група

Відмінок	Однина			
Називний	вихователь	секретар	край	місце
Родовий	вихователя	секретаря	краю	містя
Давальний	вихователеві (ю)	секретареві (ю)	краєві (-ю)	містю
Знахідний	вихователя	секретаря	край	місце
Орудний	вихователем	секретарем	краєм	місцем
Місцевий	вихователеві (ю)	секретареві (і, ю)	краї (ю)	місті
Кличний	вихователю	секретарю	краю	місце

М'яка група

Відмінок	Множина			
Називний	вихователі	секретарі	краї	містя
Родовий	вихователів	секретарів	країв	місць
Давальний	вихователям	секретарям	краям	містям
Знахідний	вихователів	секретарів	краї	містя
Орудний	вихователями	секретарями	краями	містями
Місцевий	вихователях	секретарях	краях	місцях
Кличний	вихователі	секретарі	краї	містя

Мішана група

Відмінок	Однина		
Називний	вантаж	тесляр	плече
Родовий	вантажу	тесляра	плеча
Давальний	вантажу (-еві)	тесляреві (-у)	плечу
Знахідний	вантаж	тесляра	плече
Орудний	вантажем	теслярем	плечем
Місцевий	вантажу (-еві)	тесляреві (і)	плечі
Кличний	вантажу	тесляре	плече

Мішана група

Відмінок	Множина		
Називний	вантажі	теслярі	плечі
Родовий	вантажів	теслярів	плечей
Давальний	вантажам	теслярам	плечам
Знахідний	вантажі	теслярів	плечі
Орудний	вантажами	теслярами	плечами
Місцевий	вантажах	теслярах	плечах
Кличний	вантажі	теслярі	плечі

Пам'ятка!

1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

Закінчення **-у, -ю** мають іменники чоловічого роду, що закінчуються на приголосний, якщо вони означають:

1. Речовину, масу, матеріал	Азот – азоту, кисень – кисню, бетон – бетону, асфальт – асфальту, гіпс – гіпсу.
2. Збірні поняття	Автопарк – автопарку, кодекс – кодексу.
3. Назви будівель, приміщень, споруд та їх частин	Завод – заводу, поверх – поверху.
4. Назви установ, організацій	Інститут – інституту, ректорат – ректорату.
5. Переважна більшість слів зі значенням місця, простору	Абзац – абзацу, край – краю.
6. Явища природи	Вогонь – вогню, холод – холоду.
7. Назви почуттів	Біль – болу, страх – страху.

Продовження таблиці

8. Назви процесів, станів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять	Виняток – винятку, екзамен – екзамену, колоквиум – колоквиуму, принцип – принципу, процес – процесу, спосіб – способу.
9. Іншомовні терміни, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі тощо	Аналіз – аналізу, синтез – синтезу, імпульс – імпульсу, електроліз – електролізу, фермент – ферменту.
10. Назви ігор і танців	Футбол – футболу, бадмінтон – бадмінтону, вальс – вальсу.
Але: гопак - гопака	
11. Більшість складних безсуфіксних слів	Рукопис – рукопису, водопровід – водопроводу.
12. Переважна більшість префіксальних іменників (крім назв істот)	Випадок – випадку, відгук – відгуку, прибуток – прибутку.
13. Назви річок, озер, гір, островів, країн, областей тощо	Дон – Дону, Крим – Криму, Кривбас – Кривбасу, Казахстан – Казахстану.
Закінчення -а, -я , іменників чоловічого й середнього роду, коли вони означають:	
1. Іменники середнього роду	Місто – міста, обличчя – обличчя, плече – плеча.
2. Назви осіб, власні імена та прізвища	Студент – студента, професор – професора, Петренко – Петренка, Віктор – Віктора.
3. Назви тварин і дерев	Дуб – дуба, ясен – ясеня.
4. Назви предметів	Гвинт – гвинта, ніж – ножа.
5. Назви населених пунктів	Київ – Києва, Харків – Харкова.
6. Назви мір довжини, ваги тощо	Гектар – гектара, вівторок – вівторка, січень – січня, десяток – десятка.
7. Назви машин та їх деталей	Дизель – дизеля, двигун – двигуна, поршень – поршня.
8. Іншомовні терміни, що означають елементи будови, предмети, геометричні фігури та їх частини, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни	Атом – атома, катод – катода, косинус – косинуса, трикутник – трикутника, додаток – додатка, знаменник – знаменника.
Але: виду, роду, способу, складу.	

Зверніть увагу! У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення:

а, я	у, ю
Алмаза – коштовний камінь	Алмазу – мінерал
Акта – документ	Акту – дія
Апарата – прилад	Апарату – установа
Блока – частина споруди	Блоку – об'єднання держав
Вала – деталь	Валу – насип
Елемента – конкретне поняття	Елементу – абстрактне поняття
Інструмента – одиничне поняття	Інструменту – збірне поняття
Каменя – одиничне поняття	Каменю – збірне поняття
Клина – предмет конічний	Клину – просторове поняття
Пояса – конкретне поняття	Поясу – просторове поняття
Рахунка – документ	Рахунку – дія
Терміна – слово	Терміну – строк
Бала – одиниця виміру	Балу – танцювальний вечір
Бора – свердло	Бору – хімічний елемент
Булата – зброя	Булату – сорт сталі
Листопада – місяць	Листопаду – процес
Центра – кола	Центру – в інших значеннях

1.3. Третя відміна

До III відміни належать іменники жіночого роду з кінцевим приголовним основи: *сіль, піч, річ, ніч, мідь, мазь, матір, якість, розповідь*, а також слово *мати*.

відмінок	однина		множина	
Називний	швидкість	піч	швидкості	печі
Родовий	швидкості	печі	швидкостей	печей
Давальний	швидкості	печі	швидкостям	печам
Знахідний	швидкість	піч	швидкості	печі
Орудний	швидкістю	піччю	швидкостями	печами
Місцевий	швидкості	печі	швидкостях	печах
Кличний	швидкосте	пече	швидкості	печі

Пам'ятка!

Перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни відбувається подовження, якщо в називному відмінку основа слова закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *мать* – *маттю*, *мідь* – *міддю*, *вісь* – *віссю*, *галузь* – *галуззю*, *ніч* – *ніччю*.

Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на **б, п, в, ф, м, р, щ**, то подовження не відбувається: *верф*'ю, *швидкіст*ю, *горючіст*ю.

1.4. Четверта відміна

До IV відміни належать іменники середнього роду:

а) з закінченням **-а, -я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат, -ят** і означають назви малих щодо віку істот.

Наприклад: *дівча* (*дівчати*), *теля* (*теляти*); дрібних предметів: *коліща* – *коліщати* (невелике колесо), а також частин тіла: *ручєня* – *ручєняті*.

б) з закінченням **-я** (із суфіксом **-ен**) при відмінюванні: *ім'я* (імені), *плєм'я* (племені), *вим'я*, *тім'я*, *сім'я*.

відмінок	однина		множина	
Називний	орля	ім'я	орлята	імена
Родовий	орляти	імені, ім'я	орлят	імен
Давальний	орляті	імені	орлятам	іменам
Знахідний	орля	ім'я	орлят	імена
Орудний	орлям	ім'ям, іменем	орлятами	іменами
Місцевий	орляті	імені	орлятах	іменах
Кличний	орля	ім'я	орлята	імена

2. Морфологічні, лексичні й стилістичні особливості вживання іменників

Типові порушення морфологічних норм української мови виникають найчастіше внаслідок слідування нормам російської мови – неправильному вживанню категорії роду іменників, а також стилістичними особливостями форм числа, варіантів відмінкових форм, особливості вживання складних слів і т.ін.

2.1. Рід іменників

1. Деякі іменники відрізняються в російській та українській мовах за родовою характеристикою.

Українська мова

Жіночий рід

криза
недуга
президія
теза
путь

Російська мова

Чоловічий рід

кризис
недуг
президиум
тезис
путь

Українська мова

Чоловічий рід

дріб
біль
живопис
запис
літопис
напис
опис
перепис
пил
підпис
розсип
рукопис
ступінь
ступінь

Російська мова

Жіночий рід

дробь
боль
живопись
запись
летопись
надпись
опись
перепись
пыль
подпись
россыпь
рукопись
степень
степень

2. Деякі іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи й іменники жіночого роду із закінченням **-а** розрізняються за значеннями, тобто не є родовими варіантами.

Наприклад:

адрес – письмове вітання з нагоди
видатної події
вольт – одиниця виміру напруги
електричного струму

адреса – місце проживання
вольта – тканина

Продовження

девіз – вислів

задум – план дій, намір; ідея твору

кар’єр – місце відкритого добування копалин; прискорений біг коня

меліс – сорт цукру

округ – територіальна одиниця

пар – поле сівозміни

девіза – вексель, чек

задум – стан людини, що заглибилась в думки, роздуми

кар’єра – просування в якій-небудь діяльності

меліса – рослина

округа – навколишня місцевість

пара – речовина в газоподібному стані.

3. Деякі назви осіб за професією, посадою, званням тощо мають тільки форму чоловічого роду: *міністр, президент, тренер, хірург, менеджер*. Ці слова вживаються для позначення і чоловіків, і жінок. Наприклад: *На вченій нараді виступили декан Петрова Галина Іванівна і декан Кудрін Федір Опанасович*.

4. У складних назв посад, звань відсутні відповідники жіночого роду: *державний інспектор, старший викладач, провідний учений, головний бухгалтер*.

5. Для позначення осіб жіночої статі в офіційно-діловому мовленні посади, професії, звання позначаються іменниками чоловічого роду. Наприклад: *отримала диплом викладача, виступила прем’єр уряду, запропонувала завуч з виховної роботи, підписала директор фірми*.

6. Якщо іменник чоловічого роду вживається на позначення жінки, то присудок має форму жіночого роду, а означення узгоджується граматично, тобто має форму чоловічого роду. Наприклад: *Районний хірург Морозова Ірина Іванівна провела лекцію з профілактики травматизму серед підлітків*.

7. В офіційно-діловому мовленні деякі назви жіночого роду із суфіксом -к(а) не відповідають нормі літературної мови: *прем’єрка, завучка, фізичка, математичка* тощо. Вони належать до сфери розмовної мови.

2.2. Особливості форм числа іменників

Речовинні іменники вживаються у множині, якщо позначають:

а) види, сорти речовини (як правило, у професійному мовленні): *Марганець застосовують у виробництві сталей, сплавів, феромарганцю, кольорових металів, антикорозійних покриттів* тощо.;

б) велику кількість речовини або великий простір, зайнятий нею: **Широти** відлічують по дузі меридіана на обидві сторони екватора від 0° до 90°. Обабіч понад трасою красуються **жита**.

Поширеною помилкою є немотивоване вживання множини абстрактних іменників. Неправильно: *Виставка вражає асортиментами продукції*.

Пам'ятаймо: Будь-яка заміна однини множиною і навпаки повинна бути семантично і стилістично виправдана.

2.3. Варіанти відмінкових форм іменників

1. У давальному відмінку іменників чоловічого роду II відміни вживаються паралельні закінчення **-ові, -еві (-єві)** і **-у, -ю**: *рекомендувати студентові (студенту), здати викладачеві (викладачу), допомагати талантові (таланту)*. Найуживанішими закінчення **-ові, -еві, -єві** є для назв істот.

2. Іменники, які в родовому відмінку мають закінчення **-у, -ю**, у давальному відмінку мають тільки форми на **-ові, -еві**. В іншому випадку виникає змістова неясність: *Кілька побажань висловила комісія факультету*. Правильно: *Кілька побажань висловила комісія факультетові або комісія факультету висловила кілька побажань*.

3. Якщо в тексті стоять поряд кілька іменників чоловічого роду у формі давального відмінка однини, рекомендується вживати варіативні форми: *проректорові Гриню Іванові Петровичу, добродієві лікарю*.

4. Для іменників середнього роду у давальному відмінку типовим є закінчення **-у, (-ю)**: *сонцю, лиху*.

5. Іменники чоловічого роду на **-ів (-їв), -ов (-ев, -єв), -ин (-ін, -їн)** також у давальному відмінку мають закінчення **-у**: *Київ-Києву, Львів-Львову, Лермонтов-Лермонтову, Пушкін-Пушкіну, Харків-Харкову*.

6. Деякі назви неживих предметів виступають у знахідному відмінку у двох формах – спільних із формами називного і родового відмінків: *написати лист/листа*.

7. У місцевому відмінку однини іменники II відміни, що означають істоти, мають закінчення **-ові, -еві, -єві**: *при керівникові, на батькові*.

8. Односкладові іменники чоловічого роду мають закінчення **-у**, якщо на нього падає голос: *у диму́, на шляху́*. Іноді можуть бути різні варіан-

ти залежно від наголосу: *у краю – у краї, на лузі – на лузі, на боці – на боці, у клею – у клеї.*

9. Більшість безсуфіксних іменників (неістот) мають у місцевому відмінку однини **-і**, але з прийменником **по -у**: *у каналі – по каналу, на кордоні – по кордону* (іноді – *по лісу – по лісі, по столу – по столі*).

Запам'ятаймо іменникові форми **родового відмінка** множини, при утворенні яких трапляються помилки:

ампери – амперів	кілограми – кілограмів
болгари – болгар	кочерги – кочерг
вольти – вольтів	панчохи – панчіх
галичани – галичан	підшва – підшов
гальма – гальм	плаття – платтів
гастролі – гастролей	центнери – центнерів
грами – грамів	
гуслі – гусел	
джинси – джинсів	
житла – жител	
карели – карелів	

10. Клична форма іменників утворюється від іменників жіночого і чоловічого роду – назв осіб.

Закінчення **-о** мають іменники твердої групи I відміни: *колего, мамо, Галино* тощо.

Закінчення **-е (-є)** мають:

– іменники м'якої групи I відміни: *сестре, Стефаніє*;

– безсуфіксні іменники твердої групи II відміни: *друже, Іване, Федоре*;

– деякі іменники твердої групи II відміни з суфіксами **-ист-, -ор-, -тор-, -атор-, -ер-, -ир-**: *професоре, директоре, ректоре, командире, адміністраторе*;

– іменники м'якої групи II відміни з суфіксом **-ець**: *молодець – молодче, хлопець – хлопче*;

– деякі іменники мішаної групи II відміни: *кресляре, стороже* і т.ін.

Закінчення **-у** мають:

– іменники твердої групи II відміни (найчастіше з суфіксами **-ик-, -ок-, -к-**: *хлопчику, батьку, мельнику*;

– іншомовні імена з основою на **г, к, х**: *Людвігу, Жеку, Фрідріху*;

– деякі іменники мішаної групи II відміни з основою на шиплячий: *викладачу, укладачу, товаришу*.

Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи II відміни: *вихователю, секретарю, лікарю, Геннадію*; а також іменники м'якої групи I відміни, що означають пестливі імена: *Галю, бабусю* тощо.

11. Імена по батькові жіночого роду мають у кличному відмінку закінчення **-о**, імена по батькові чоловічого роду – закінчення **-у**: *Галино Іванівно, Маріє Петрівно; Максиме Федоровичу, Олександрє Дмитровичу*.

12. Звертання, що складаються з двох власних назв (імені та по батькові) або із загальної назви та імені, мають форму кличного відмінка: *Андрію Павловичу, Галино Михайлівно, пане Михайло*.

Якщо звертання складається із загальної назви й прізвища, то кличну форму має загальна назва, а прізвище виступає у формі називного відмінка: *добродію Богданов, пані Васильєва, громадяно Півень*.

Якщо звертання складається із двох загальних назв, кличну форму обов'язково має перше слово, а друге може бути як у кличному, так і в називному відмінку: *товаришу лейтенанте (лейтенант), пане суддя (судде)*.

Вправа 1. *Перекладіть речення українською мовою. Спостерігайте за родовою характеристикою іменників в обох мовах.*

1. Пар, находящийся в равновесии с жидкостью или твердым телом, называется насыщенным.
2. Обратите внимание на предупреждающую надпись.
3. Фальшь недопустима в отношениях между друзьями.
4. Большинство преподавателей нашего факультета имеют научную степень кандидата наук.
5. Железнодорожный путь на этой станции нуждается в срочном ремонте.
6. На справке отсутствует подпись бухгалтера.
7. В резюме укажите свой адрес.
8. Различают сравнительную и превосходную степень прилагательных.
9. На дарственном адресе мои коллеги сделали памятную надпись.

Вправа 2. *Від поданих іменників утворіть форму родового відмінка однини.*

Вал, апарат, університет, слюсар, співробітник, атом, аналіз, показник, фізик, завод, лаборант, об'єм, керівник, рукопис, ремонт, пуск, алмаз, термін, рік, гіпс, Донецьк, Донбас, Київ, Дніпро.

Вправа 3. *Поставте подані іменники у формі орудного відмінка однини. Поясніть, які зміни відбуваються при їх творенні.*

Громадськість, фальш, заборгованість, далеч, вартість, довіреність, прибутковість, легітимність, галузь, доповідь, мить.

Вправа 4. *Запишіть подані нижче іменники у місцевому відмінку однини, використовуючи відповідний прийменник.*

Рух, прибуток, представник, іпотека, юрист, ліцензування, колега, рахунок.

Вправа 5. *Визначте відміну кожного іменника. Провідмінійте їх. Сформулюйте основні особливості відмінювання цих іменників (чергування голосних і приголосних, подовження приголосних, паралельні форми закінчень, набування суфіксів).*

Різниця, корінь, властивість, зустріч, ім'я, скарга, добуток, точка, остача, тотожність, дуга, рішення, стаття, рух.

Вправа 6. *Перекладіть словосполучення українською мовою. Поставте іменники, що стоять у дужках, у необхідному відмінку й числі.*

Инструмент (слесарь); отдал (слесарь); вижу (слесарь); пришел от (слесарь); на (слесарь) был новый комбинезон; (слесарь) Иванов; зайдите за (инструмент).

Вправа 7. *Поставте іменники, що стоять у дужках, у родовому відмінку однини, запишіть словосполучення українською мовою.*

Килограмм (сахар), гора (песок), возведение в (степень), возводит в (квадрат), многозарядного (анион); применяют для определения (дефект); одна из модификаций (углерод); мирная профессия ядерного (взрыв); сооружение подземного (резервуар); взрыв (метан); пласт (почва); дегазация угольного (пласт); безопасность труда (шахтер); сюрприз (лазер); ускоритель (процесс); создание нового (электроинструмент); высота (треугольник).

Вправа 8. *Перекладіть словосполучення українською мовою. Поясніть уживання відмінкових закінчень іменників.*

Толкование термина, вычисление произведения, подтверждение факта, измерение отрезка, использование калькулятора, функции аргумента, преобразование выражения, нахождение корня, степень многочлена, замена знака, проверка результата, решение примера, сокращение дроби, построение графика, изучение объекта, изображение параллелограмма, корень n -й степени из действительного числа.

Вправа 9. *Поставте в давальному відмінку однини подані словосполучення.*

Студент Тарасюк, директор Поліщук Володимир Васильович, менеджер Демченко Галина Валеріївна, учений секретар Лариса Олексіївна, колега В'ячеслав, академік Іщенко Владислав Павлович.

Вправа 10. *Подані імена та по батькові запишіть у формі звертання.*

Віра Костянтинівна, Надія Володимирівна, Петро Михайлович, Микола Петрович, Людмила Михайлівна, Віктор Сергійович, Андрій Якович, Григорій Хомич, Олексій Карась.

Вправа 11. *Запишіть подані словосполучення у формі кличного відмінка.*

Пан директор, брат Сергій, пан полковник, сестра Марина, колега Андрій, пан завідувач, пані Лариса, пан Яцек, Михайло Олександрович.

Вправа 12. *Прочитайте звертання, виправте помилки, де це потрібно; запишіть усі слова правильно.*

Високоповажний міністр, шановний декане, вельмишановна пані Плетньова Ольга Вадимівна, шановний Чумак Віктор Васильович, високопреподобний Отець Андрій, шановний судде, глибоко шановний пане директоре, вельмишановний добродій Миколо, друг Ілля Васильович, шановний пане полковник.

Вправа 13. *Утворіть форму кличного відмінка від поданих загальних та власних назв. Поясніть закономірності відмінкових закінчень.*

Сусід, жінка, товариш, пан, друг, президент, банкір, слюсар, секретар, Надія, Марія, Ігор, Олег, Іван Іванович, Сергій Петрович, Степан Андрійович, Галина Семенівна, Валентина Іллівна, Василина Георгіївна.

Вправа 14. *Перекладіть текст українською мовою.*

Экономисты измеряют благосостояние количеством того, что есть в личной собственности, например, акциями и недвижимостью. Но большинство людей, чтобы определить состояние дел, в первую очередь обращают внимание на уровень своих доходов. Иногда важнее определить, что можно приобрести за одинаковую плату в разных странах. «Покупательская способность» оплаты помогает сравнить стоимость определенной группы товаров и услуг.

Вправа 15. *Відредагуйте речення.*

1. Засідання проводив заступник декана факультету Ушакова Н.М.
2. Я дуже вдячний моїй науковій керівниці за допомогу.
3. Хімічка захворіла та взяла відпустку за власний рахунок.
4. Контроль за виконанням наказу доручити заступниці директора Давидовій Г.С.
5. Монографія викладачки Першиної Г.П. була обговорена на засіданні кафедри.

Вправа 16. *Перекладіть тексти українською мовою, слідкуючи за правописом іменників.*

I. Выдвижение в 1543 году М. Коперником гелиоцентрической системы мира и последующий прогресс физических знаний подготовили почву для формирования механической картины мира на основании законов механики Ньютона. Согласно учению Ньютона, весь мир состоит из твердых непроницаемых частиц-атомов, имеющих массу и инерцию. Отличаются между собой они главным образом своими массами. Эти частицы образуют различные тела, которые объединяются в космические системы. Все богатство, все качественное разнообразие мира – результат различий в движении этих частиц... (З підручника).

II. Современный научно-технический прогресс характеризуется существенно новыми взаимоотношениями науки и производства, на базе новейших открытий возникают более прогрессивные технологические процессы (электрофизические, электронные, электрохимические, ультразвуковые и др.) и новые отрасли промышленности (на основе достижений ядерной физики – ядерная энергетика и производство радиоактивных изотопов, на основе достижений физики твердого тела – производство полупроводниковых приборов, синтетических материалов с наперед заданными свойствами и т.д.), резко сокращают сроки внедрения научных открытий в производство. Современная наука настолько тесно связана с производством, что сама становится непосредственной производительной силой. (З підручника).

Вправа 17. *Перепишіть текст, розкриваючи дужки. Іменники поставте в необхідному числі й відмінку.*

На (політик-жінка) зазвичай звертають більше (увага), ніж на (політик-чоловік) через те, що (жінка) у (політика) менше. Тому їм ще ретельніше потрібно стежити за своїм (імідж). (Волосся) завжди має бути добре укладено, (макіяж) і стан (рука) – бездоганим, в (одяг) найкраще дотримуватися класичного (стиль). При (виступ) на (публіка) треба особливо ретельно продумати (костюм). (Голос) і вся (поведінка) мають бути так само

переконливі, як і (слово); (рука) на (груди) схрещувати не треба – це видає (хвилювання) та (страх) перед (аудиторія). Потрібно намагатися бути спокійною й доброзичливо усміхатися.

Прикметник

1. Відмінювання прикметників

За характером кінцевого приголосного основи та відмінюваних закінчень прикметники поділяються на дві групи: тверду й м'яку.

До твердої групи належать прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чоловічого роду мають закінчення **-ий**, жіночого **-а**, середнього **-е**: зумовлений, зумовлена, зумовлене; навчальний, навчальна, навчальне; питомий, питома, питома; поперечний, поперечна, поперечне; п'ятикутний, п'ятикутна, п'ятикутне; тотожний, тотожна, тотожне; абсолютний, абсолютна, абсолютне.

До м'якої групи належать прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н** і в називному відмінку однини чоловічого роду мають закінчення **-ій** (після голосного **-ій**), жіночого **-я**, середнього **-є**: давній, давня, давнє; крайній, крайня, крайнє; майбутній, майбутня, майбутнє; зовнішній, зовнішня, зовнішнє; попередній, попередня, попереднє.

Тверда група

Відмінки	Однина			Множина
	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
Називний	науков-ий	науков-а	науков-е	науков-і
Родовий	науков-ого	науков-ої	науков-ого	науков-их
Давальний	науков-ому	науков-ій	науков-ому	науков-им
Знахідний	Н. або Р.	науков-у	науков-е	Н. або Р.
Орудний	науков-им	науков-ою	науков-им	науков-ими
Місцевий	науков-ому (-ім)	науков-ій	науков-ому (-ім)	науков-их

М'яка група

Відмінки	Однина			Множина
	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	
Називний	могутн-ій	могутн-я	могутн-є	могутн-і
Родовий	могутн-ього	могутн-ьої	могутн-ього	могутн-іх
Давальний	могутн-ьому	могутн-ій	могутн-ьому	могутн-ім
Знахідний	Н. або Р.	могутн-ю	могутн-є	Н. або Р.
Орудний	могутн-ім	могутн-ьою	могутн-ім	могутн-іми
Місцевий	могутн-ьому (могутн-ім)	могутн-ій	могутн-ьому (могутн-ім)	могутн-іх

Зверніть увагу!

1. У давальному відмінку жіночого роду закінчення **-ій** мають прикметники і твердої, і м'якої груп.
2. В українській мові в закінченнях прикметників (за винятком називного й знахідного відмінків середнього роду) ніколи не виступає **е**, а тільки **о**: потужного струму, внутрішнього стану, зовнішнього вигляду, іншої машини, всевітньої виставки, довірчого інтервалу, кращої лабораторії.
3. Прикметники чоловічого й середнього роду в місцевому відмінку однини мають паралельні форми: на нижньому – на нижнім, на останньому – на останнім.
Частіше вживається форма на **-ому**.

2. Ступені порівняння прикметників

В українській мові розрізняють два ступені порівняння – вищий і найвищий, які можуть виражатися простими і складеними формами.

Вищий ступінь порівняння

Проста форма вищого ступеня

Прикметник	Суфікс	Вищий ступінь порівняння
Надійний	-іш	Надійніший
Могутній	-іш	Могутніший
Тонкий	-ш	Тонший
Довгий	-ш	Довший

Кілька прикметників утворюють просту форму вищого ступеня порівняння суплетивно (від іншої основи): поганий – гірший; гарний – кращий; великий – більший; малий – менший.

Паралельні форми деяких прикметників

Швидший – швидкіший

Тонший – тонкіший.

Але! Не слід плутати:

деякі з паралельних форм розрізняються відтінками значення:

гірший (досвід, доля)

молодший (вік, посада)

рідший (випадок, можливість)

старший (вік, положення)

гіркіший (перець)

молодший (вік)

рідкіший (сітка, гребінь)

старший (вік)

Складена форма вищого ступеня

<i>Прикметник</i>	<i>Складена форма</i>
Важливий	Більш (менш) важливий
Розумний	Більш (менш) розумний
Успішний	Більш (менш) успішний
Досвідчений	Більш (менш) досвідчений

Найвищий ступінь порівняння

Вищий ступінь	Проста форма		Складена форма
	Префіксом частки	Прикметник вищого ступеня	Слова + прикметник вищого ступеня
Швидкий-швидший	най-, як-, що-	Найшвидший, якнайшвидший, щонайшвидший	Найбільш зрозумілий, найменш зрозумілий
Достовірний-достовірніший		Найдостовірніший, якнайдостовірніший,	Найбільш достовірний, найменш достовірний

Пам'ятайте: а) самий кращий, самі низькі ціни, самий досконалий – **не є літературною нормою**;

б) найбільш легший

більш простіший

більш легший

найбільш простіший

ПОМИЛКА

ЛІТЕРАТУРНА НОРМА:

Більш легкий; легший;

Найбільш легкий; найлегший;

Більш простий; простіший;

Найбільш простий; найпростіший.

в) Порівняння в українській мові вживаються з прийменниками *від, за, порівняно з, проти* або із сполучниками *ніж, як*.

Сполучення вищого ступеня порівняння з прийменниками *за і проти порівняно з* використовується в науковому й офіційно-діловому стилях. Найуживанішими є стилістично нейтральні конструкції з прийменниками *від і сполучником ніж*. Рідше вживаються конструкції із сполучником *як*, що є стилістично нейтральними. Наприклад:

Мій брат нижче, ніж ти – ПОМИЛКА

Мій брат нижчий, ніж ти – ПРАВИЛЬНО

Вона стала набагато серйозніше – ПОМИЛКА

Вона стала набагато серйознішою (або серйозніша) – ПРАВИЛЬНО

г) Він вищий тебе – ПОМИЛКА

Він вищий, чим ти – ПОМИЛКА

Він вищий за тебе – ПРАВИЛЬНО

Він вищий від тебе – ПРАВИЛЬНО

Він вищий, ніж ти – ПРАВИЛЬНО

3. Особливості правопису закінчень прикметників

Запам'ятаймо відмінкові закінчення прикметників, помилки в яких можуть спричинити стилістичні непорозуміння:

а) закінчення **-ій (-їй)** мають прикметники *чоловічого роду м'якої групи в називному відмінку однини* та всі прикметники *жіночого роду в давальному й місцевому відмінках однини*: *ранній візит, вірній подрузі, на нагрітій землі*;

б) закінчення **-ий** мають прикметники чоловічого роду твердої групи в називному відмінку однини (природний, чоловічий). У називному відмінку множини (для всіх родів) вони мають закінчення **-і** (природні, чоловічі).

Будьте уважні!

Необхідно відрізнити прикметники дієслівного походження з основою на шиплячий у називному відмінку множини, які закінчуються на **-і**, від дієприслівників з основою на **-и**. Порівняйте: діючі (які?) пристрої – діючі (що роблячи?) на відстані.

в) Прикметники з основою на шиплячий і ц в орудному відмінку однини закінчуються на **-ою**, на відміну від іменників, що закінчуються на **-ею**: *найщирішою душею, гарячою паляницею*.

г) Прикметники чоловічого й середнього роду в місцевому відмінку однини можуть мати варіанти закінчення: на далекому – на далекім, на гарячому – на гарячім.

Але! Закінчення **-ім** місцевого відмінка однини треба відрізнити від закінчення **-им** орудного відмінка в однині: (ким, чим?) гарячим сонцем – (на чому?) на гарячім піску. Такі закінчення притаманні лише прикметникам *твердої групи*, оскільки у прикметників *м'якої групи* закінчення тожні: *колишнім берегом – на колишнім березі*.

4. Особливості правопису суфіксів прикметників

У суфіксах прикметників **-ённ-**, **-анн-**, за допомогою яких виражається ступінь якості, завжди пишеться **нн**. Їх не слід плутати з суфіксами *дієприкметників* **-ен-**, **-ан-**, які в українській мові (на відміну від російської) завжди пишуться з одним **н**. Ці суфікси розрізняються за наголосом, а слова за значенням: нездоланні перешкоди – не здолані перешкоди; нескоренні народи – народи не скорені ніким.

Треба розрізнити написання в українській мові суфіксів **-ов(ий)**, **-ев(ий)**, **-ев(ий)**. Суфікс **-ов(ий)** пишеться: після шиплячих приголосних та **й**, а наголос при цьому падає на закінчення, крім того – після твердих приголосних незалежно від наголосу: *вітровий, дощовий, кварцовий*. Якщо кінцевий кореневий приголосний м'який, а наголос падає на закінчення, перед **-ов-** пишеться **ь**: *стиль – стильовий, вісь – осьовий*.

Якщо закінчення ненаголошене, після шиплячих та м'яких приголосних пишеться суфікс **-ев**: *груша – грушевий; а після й → є: алюміній – алюмінієвий*.

5. Синонімія прикметників

1. В українській мові належність особи може позначатися як присвійними прикметниками (відповідають на питання *чий? чия? чие? чий?*), так і іменниками в родовому відмінку: *Іванова дисертація – дисертація Івана, братова дача – дача брата, Тарасів портрет – портрет Тараса*.

Такі словосполучення є синтаксичними синонімами, але стилістично вони не рівноцінні. Присвійні прикметники побутують переважно в розмовному та художньому мовленні (*братова дача, Тарасів портрет*). **У науковому, офіційно-діловому, публіцистичному стилях можливі тільки конструкції з родовим відмінком іменника** (*стаття викладача, курсова робота Савченка, дисертація Романенка*).

2. Відносні прикметники передають ознаку за відношенням одного предмета до іншого предмета, дії, обставини. Такі словосполучення, як правило, мають паралельні синтаксичні конструкції з іменниками, у непрямому відмінку найчастіше такі прикметники означають:

а) ознаку предмета щодо матеріалу: *цегляний будинок – будинок із цегли*;

б) ознаку предмета щодо місця і простору: *Харківське метро – метро в Харкові*;

в) ознаку предмета щодо часу і тривалості у часі: *тижневe відрядження – відрядження на тиждень*;

г) ознаку предмета за призначенням: *чайна чашка – чашка для чаю*;

д) ознаку предмета за належністю іншому предметові: *університетський стадіон – стадіон університету*.

Прикметники у переносному значенні не мають паралельних іменникових форм; наприклад: *свинцеве небо, кам'яне обличчя*.

Пам'ятаймо! Сполучення з прикметником мають більш загальне значення, ніж сполучення з іменником. Обираючи той чи інший варіант, необхідно враховувати семантичні, синтаксичні та стилістичні особливості.

Порівняймо: журнальна стаття – і конкретна стаття в журналі і вид статті; студентський відпочинок – це і відпочинок студентів конкретного навчального закладу і відпочинок усіх студентів країни чи світу.

Необхідно мати на увазі, що іменник у непрямому відмінку (на відміну від прикметника) може мати при собі пояснювальні слова (відпочинок студентів нашого університету). Це допомагає конкретніше висловити думку.

6. Особливості використання прикметників у ділових паперах

1. Слід уникати вживання прикметників із розмовної лексики, а також із двозначним змістом, суфіксами збільшеності, зменшеності, стягнених повних та усічених форм

Неправильно

роботящий
більшенький
безвихідне становище
згоден

Правильно

працьовитий
більший (старший) на зріст
безпорадне становище
згодний

2. Перевага надається прикметникам книжного походження: автобіографічний, балансовий, гарантійний, ґрунтовний, конфіденціальний, легітимний, парламентський, регіональний та ін.

3. У використанні ступенів порівняння якісних прикметників перевага надається формам, які утворюються за допомогою прислівників: дуже, надто, більш, менш; найбільш, найменш

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
більш рішучіший	Більш рішучий
найбільш доцільніший	Найбільш доцільний

4. Прикметник «двосторонній» уживається тільки тоді, коли стосується двох сторін у значенні – особа, група осіб, організація, яка представляється в певному відношенні іншій особі, організації. Поєднується зі словами: договір, угода, домовленість, відносини, стосунки, зв'язки, обов'язки, переваги.

5. У місцевому відмінку чоловічого й середнього роду однини слід використовувати закінчення **-ому**

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
на старім обладнанні	на старому обладнанні

6. Уникають уживання присвійних прикметників

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
студентові досягнення	досягнення студента або студентські досягнення
директорові розпорядження	розпорядження директора
батькова порада	порада батька

Але! Усталеними є вживання присвійних прикметників:

– у термінологічних сполученнях: бертолетова сіль, ермітів многочлен, карданова передача, рентгенівський апарат та ін.;

– у крилатих висловах: авгієві стайні, езопівська мова, дамоклів меч та ін.

7. Прикметник узгоджується з іменником на означення певних професій, посад та звань жінок лише в чоловічому роді

Неправильно

старша викладачка
досвідчена інженер
винахідлива капітан

Правильно

старший викладач
досвідчений інженер
винахідливий капітан

8. Усі прикметники (у ролі означень), що вживаються у сполуках із числівниками два, три, чотири, стоять у називному та знахідному відмінках множини й мають переважно закінчення **-і**, а не **-их**:

чотири великі контейнери...
за останні вісімдесят років...

9. Для визначення часу за роком треба вживати відповідні прикметники в родовому відмінку без прийменника **у (в)** або ж прислівники

Неправильно

у минулому році...
у позаминулому році...

Правильно

минулого року (торік)...
позаторік

11. Необхідно слідкувати за узгодженням прикметникових закінчень з іменниками на позначення невизначеної кількості однорідних предметів, що існують у певній сукупності

Неправильно

медичні приладдя
величезні каміння
пошкоджені коріння

Правильно

медичне приладдя
величезне каміння
пошкоджене коріння

Вправа 1. *Провідмініайте подані прикметники в однині й множині. Порівняйте закінчення в різних родах і відмінках.*

Високий, висока; синій, синя; ближній, ближнє, ближня; жовтий, жовта; істотний, істотна; дерев'яний, дерев'яна; токарний, токарна; колючий, колюча.

Вправа 2. *Переписати, вставляючи пропущені літери.*

Гвинт...вий прес, тол...ва шашка, матч...вий рахунок, бурштин...ві сержки, груш...вий узвар, насінн...вий фонд, плеч...вий та вінц...вий суглоби, багатоківш...вий екскаватор, фланел...вий костюм, корен...ва система рослин.

Вправа 3. *Вставити пропущені букви.*

Бавовник...вий, вересн...вий, поршн...вий, метал...вий, гребінц...вий, гуж...вий, марганц...вий, почутт...вий, алюміні...вий, барі...вий, папер...вий, гострокінц...вий, аркуш...вий, свинц...вий, нуль...вий, плеч...вий, тінь...вий, воль...вий.

Вправа 4. *Подані словосполучення поставити в орудному відмінку однини.*

Пахуча вишня, рання яблуна, гаряча каша, свіжа їжа, цілюща вода, стрімка круча, найвища вежа, гнітюча тиша, хитрюща лисиця, найміцніша криця.

Вправа 5. *Запишіть слова у дві колонки залежно від -Н- чи -НН- у кожному слові.*

Нагромадже...ий, погаше...ий, виїждже...ий, незбагнен...ий, скопійован...ий, сформульован...ий, невблага...ий, олов'ян...ий, нескінчен...ий, дерев'ян...ий, беззахисн...ий, числен...ий, возз'єднан...ий, організован...ий.

Вправа 6. *На місці крапок поставте И чи І.*

Ідуч... додому, квітуч... лук..., невмирущ...й подвиг, викликаюч... на змагання, робоч...й день, гусяч... лапки, минаюч... село, у творч...й напрузі, овеч...й жир, в овеч...й шкурі, болюч... рани, пахуч...ми травами, у творч...й атмосфері.

Вправа 7. *Провідмініайте подані словосполучення.*

Обчислювальний алгоритм, амплітуда вимушених коливань, системний аналіз, архітектура обчислювальної системи, інформаційна база, складена балка, верхня межа, довірча ймовірність, регулювальний гвинт, внутрішні витискання, зовнішній вигляд, важливе питання, поздовжня деформація, небезпечне деформування, алгебраїчне доповнення.

Вправа 8. *Перепишіть текст, розкриваючи дужки. Поставте прикметники в необхідному роді, числі й відмінку.*

(Позитивний) вирішення (конструктивний) конфлікту – це насамперед усунення недоліків, причин, що призвели до нього. А оскільки причини ці (об'єктивний), відображають недосконалість організації виробництва й управління, то усунення їх означає удосконалення виробництва. І (діловий) розв'язання (конструктивний) конфліктів – один із шляхів розвитку колективу організації.

(Деструктивний) конфлікт породжується найчастіше (суб'єктивний) причинами. Наприклад, (неправильний) діями керівника і підлеглих, а також (психологічний) несумісністю окремих людей.

Вправа 9. *Допишіть відмінкові закінчення прикметників.*

1. Ще не написано такої фундаментальної праці, яка б всебічно висвітлювала зміст і значення найвидатніш... менделєєвськ... відкриття. 2. Для сполук з атомн... або іонн... структурою замість терміна молекула доцільно вживати термін формулярна одиниця. 3. При дуже висок... температурах, коли атоми перебувають у стані позитивн... іонів, хімія елементів буде іншою, ніж за земн... умов. 4. Атомістичні погляди не знаходили розвитку протягом багат... століть.

Вправа 10. *Перекладіть українською мовою подані словосполучення.*

Сварочный агрегат, пневматического аккумулятора, ступечатым валом, геометрической вероятностью, сравнимых величин, приточная вентиляция, гравитационное взаимодействие, парообразующим веществом, внешней протяженности, ускоряющее поле, касательным покрытием, циркуляционного потока, обобщенному потенциалу, копировальным приспособлением, двухпроводным присоединением, причальной пристанью, взрывчатой смесью, аэродинамическому торможению.

Вправа 11. *Перекладіть українською мовою.*

1. В этом случае целесообразно найти более простой способ решения задачи. 2. Арифметика изучает простейшие свойства чисел и действий над ними. 3. Ваш ответ можно считать самым полным. 4. Важнейшее значение в десятичной системе исчисления имеет число 10. 5. Рассмотрим наиболее сложные случаи замены переменных.

Вправа 12. *Перекладіть словосполучення. Складіть із ними речення.*

Более сложное решение, простейшие тригонометрические уравнения, более короткая форма записи, наибольший общий делитель, самый распространенный прием, более четкое определение, самая эффективная программа, наименьшее общее кратное, наиболее убедительное доказательство, на более выгодных условиях.

Вправа 13. *Серед поданих слів знайдіть такі прикметники, від яких можна утворити усі можливі форми ступенів порівняння.*

1. Тотожний, симетричний, точний, теплий, правильний, порожній, далекий, шуканий, великий.

2. Додатковий, додатний, малий, дорогий, близький, гарний, високий, студентський, парний, поганий.

Вправа 14. Прочитайте поезію. Проаналізуйте стилістичне навантаження ступенів порівняння прикметників.

Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможі,
Найпідліша брехлива сльоза.
Найпрекрасніша мати щаслива,
Найсолодші кохані уста,
Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.
Але правди в брехні не розмішуй,
Не ганьби все підряд без пуття,
Бо на світі той наймудріший,
Хто найдужче любить життя.

(В. Симоненко)

Вправа 15. Знайдіть рядок, в якому подано правильні форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.

1. А. Твердіший, самий короткий, важчий.
Б. Активніший, кращий, найдужчий.
В. Найсолодший, найбільш чистіший, вразливіший.
2. А. Щонайщасливіший, дужчий, менш підготовлений.
Б. Найбільш чесніший, менш знайомий, рішучий.
В. Тонший, сама порядна, найважчий.
3. А. Якнайдешевший, більш складний, щонайдовший.
Б. Самий дешевший, щонайпорожніший, якнайменше.
В. Товстіший, самий цікавий, менш свіжий.

Вправа 16. Проаналізуйте правильність вживання прикметників. Відредагуйте речення.

1. Полімербітумна плівка в два з половиною рази дешевша армогідробутиму.
2. Стаж його роботи на підприємстві не більше чотирьох років.
3. Це порушення було більш серйознішим, чим попереднє.
4. Самі найбільші родовища мрамору – в Італії та Греції.
5. Газета допоможе вам знайти партнера в самі короткі строки.
6. Який метод, на вашу думку, найбільш ефективніший?
7. Фірма доставляє вантажі у самі найкоротші строки.
8. Ця апаратура нас влаштовує тому, що вона дешевше тої.

9. Відділ має більш великий досвід роботи у цій галузі.
10. Розглянемо більш простіші нерівності.
11. Цей запис доказу найбільш наочніший.
12. Сама груба ваша помилка – через неуважність.
13. Ці прилади складніші попередніх.
14. Це виключення з правил – найбільш складне для запам'ятовування.

Вправа 17. *Замініть словосполучення синонімічними, використовуючи слова з дужок. З'ясуйте значення паронімів.*

Ремонт з гарантією – (гарантійний, гарантований), внески акціонерів – (акціонерні, акціонерські), олія з бавовни – (бавовняна, бавовникова, бавовницька), працівник банку – (банковий, банківський), матеріал для будівництва – (будівельний, будівний, будівничий), майстерність виконавця – (виконавча, виконавська), деталь з дефектом – (дефективна, дефектна), диплом інженера – (інженерний, інженерський), виставка книжок – (книжна, книжкова), лист з рекомендацією (рекомендований, рекомендаційний), екран телевізора – (телевізійний, телевізорний), будівля з цегли – (цегельна, цегляна, цегляста).

Вправа 18. *Прочитайте російські та українські приповідки й прислів'я. Порівняйте утворення порівняльних форм прикметників в обох мовах.*

I. 1. Знание дороже денег, острее сабли, сильнее пушки. 2. Добрая слава дороже золота. 3. Доброе братство милее богатства. 4. Утро вечера мудренее.

II. 1. Нема казок кращих за ті, які створює саме життя. 2. Голод не тітка, а лютої мачухи лютіший. 3. Ранок мудріший від вечора. 4. Злий чоловік зліший за вовка. 5. Добрий чоловік надійніший від кам'яного мосту. 6. Правда світліша за сонце. 7. Любов сильніша від смерті. 8. Добре ім'я краще від багатства.

Вправа 19. *Прочитайте поезію. Зверніть увагу на роль прикметників у творенні образної палітри. Згадайте, чи знаєте Ви ще якісь поезії Василя Симоненка.*

Вона прийшла

Вона прийшла, непрохана й неждана,
 І я її зустріти не зумів.
 Вона до мене впливла з туману
 Моїх юнацьких несміливих снів.
 Вона прийшла, завітчана і мила,

І руки лагідно до мене простягла,
 І так чарівно кликала й манила,
 Такою ніжною і доброю була.
 І я не чув, як жайвор в небі тане,
 Кого оберігає з висоти...
 Прийшла любов непрохана й неждана –
 Ну як мені за нею не піти?

Займенник

1. Правопис займенників

1. Неозначені займенники, утворені за допомогою префіксів (часток) *аби-, ані-, де-, -сь* пишуться разом: *абищо, аніхто, деякий, чийсь* тощо.

2. Неозначені займенники, утворені за допомогою префіксів і суфіксів (часток) *будь-, -будь, -небудь, хтозна-, казна-,* пишуться через дефіс: *будь-хто, що-небудь, який-небудь, казна-чий, хтозна-хто* тощо.

3. Частка *ні* з заперечними займенниками пишеться разом: *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий, ніскільки.*

4. Частка *не* з усіма займенниками пишеться окремо (за винятком *неабиякий, неабихто, неабищо*).

5. У непрямих відмінках при заперечних або неозначених займенниках вживається іноді прийменник. Він ставиться між часткою і займенником, розділяючи їх. У таких випадках частка, прийменник і займенник пишуться **окремо**: *де в чому, аби з ким, будь з ким, хтозна до кого, ні до чого, ні про що ...*

Порівняйте:

Називний відмінок

дехто
 абищо
 деякий
 ніхто

 ніщо

Непрямий відмінок

де в кого
 аби за що
 де з яким
 ні до кого
 ні з ким
 ні при кому
 ні в чому
 ні до чого
 ні з чим

6. Займенники 3-ої особи в родовому й знахідному відмінках після прийменників, як і в орудному та місцевому, мають форми з початковим **н** :

він, воно – до нього, про нього, ним, на ньому;
вона, її, їй – до неї, про неї, нею, (на) ній;
вони, їх, їм – до них, про них, ними, (на) них.

2. Стилiстичнi особливостi вживання займенникiв

1. Означальний займенник *самий* має подвійне наголошення, що позначається на його значенні. Форми *самій, сама́, самé (само́), самі́* (наголос на закінченні) показують, що діяч виступає без сторонньої допомоги, як єдиний виконавець дії: Необхідно залишити його **самого**.

Займенники *самий, сама́, самé (само́), самі́* (сталий наголос на корені) здебільшого вживаються з назвами неживих предметів, вказують на певну межу предмета або ознаки: Того ж **самого** вечора.

2. Іноді співвіднесення займенника зі словами у реченні викликає двозначність:

- а) займенник віддалений від слова, з яким він синонімічно пов'язаний;
- б) займенник співвідноситься з будь-яким із слів, що мають однакову граматичну форму;
- в) замість особового займенника вжито присвійний;
- г) вжито зворотний займенник з незрозумілим співвіднесенням;
- д) неправильно узгоджений займенник зі збірним іменником;
- е) якщо є невиправдане використання займенника у формі орудного відмінка.

3. Займенники *мене, тебе* з прийменниками *в (у), без, до, за* тощо в родовому відмінку та з прийменниками *на, під, перед* у знахідному відмінку мають наголос на першому складі: *у мене, до тебе, поперед тебе* тощо.

4. Вживаючи особові займенники, слід уникати їх нагромадження, одноманітного повторення.

5. Стилiстично розрiзняють конструкцiї з присвiйними займенниками *їхній, їхня, їхнє, їхні* і конструкції, в яких у присвійній функції виступає форма родового відмінка займенника *вони – їх*: їхні проблеми – їх проблеми. Стилiстично нейтральна форма *їх* уживається в офіційно-діловому, науковому стилях. В інших стилях перевага надається присвійним займенникам.

6. Міжмовна омонімія є причиною вживання слів *любий* і *другий* у невластивому їм значенні. Отже, слід розрізняти відповідники у російській та українській мовах:

Російська мова	Українська мова
любой	будь-який
дорогой, любимый	любий
другой	інший
второй	другий

7. Слід пам'ятати стійкі словосполучення із займенниками, при вживанні яких іноді трапляються помилки

Російська мова	Українська мова
в другой раз	іншим разом
в одном и том же (месте)	у тому самому (місці)
в подобном случае	у такому разі
подобным образом	таким чином
и тому подобное	і таке інше
ни под каким видом	ні в якому разі

8. Російському займеннику **который** в українській мові відповідають слова **який, що, котрий**. Займенник **котрий** не властивий науковому й офіційно-діловому стилю мовлення. Займенники **який, що** використовують без обмежень.

Вправа 1. *Затишіть займенники, розкривши дужки.*

Аби (що), де (з) ким, де (кому), на (де) чому, аби (ким), аби (якого), аби (на) кому, аби (хто), ні (на) чим, ні (чим), ні (на) яким, будь (що), ким (небудь), будь (кого), будь (на) чому, чий (небудь), хтозна (кому), казна (що), хтозна (до) кого, що (не) будь.

Вправа 2. *Знайдіть у реченнях недоліки, пов'язані з уживанням займенників. Виправити помилки, усунувши двозначність.*

1. Нещодавно я зустрілася з матір'ю подруги, якої я давно не бачила.
2. Виступ ректора університету свідчить про серйозний його підхід до справи підготовки спеціалістів нового профілю.
3. Керівник відділу попросив лаборанта оформити на себе документ про відрядження.
4. У театрі я зустрів сина мого друга, який також був там.
5. Члени комісії запропонували нам проаналізувати свої документи з перевірки нового обладнання.
6. Журі зібралося, і їм показали новий фільм молодого режисера.
7. Коли Пельцер познайомилась з Орловою, вона була вже відомою артисткою.

8. Науковий співробітник Муравйов закінчив роботу над новим проектом, він наполягає на якнайшвидшому його затвердженні.

9. Тепер ти, Петре, знаєш, що відчуває людина, коли його зневажають.

10. На вечірці зібралось дуже цікаве товариство. Майже з усіма ми були знайомі ще з університету.

11. На вимогу директора він написав свою автобіографію.

12. Доля кожної людини у своїх руках.

13. У кожної людини є своя заповітна мрія.

14. Мешканці з будинків № 5, 21 виселені у зв'язку з їхньою непридатністю до життя.

Дієслово

1. Правопис дієслів

Правопис дієслів залежить від того, до якої дієвідміни належать дієслова.

Щоб визначити дієвідміну дієслова за неозначеною формою, необхідно з'ясувати, чи не належить воно до винятків. Якщо ні, то ставимо запитання в такій послідовності:

Чи перед **-ти** є суфікс **-і(-ї)**, **-и-** або після шиплячого **-а-**?

так

ні

Чи в 1-й особі однини дієслово втрачає цей суфікс?

Дієслово I дієвідміни (нести, колоти, повернути, віяти, сказати)

так

ні

(горіти-горю, вірити-вірю, вдержати-вдержу)

(хворіти-хворію, бажати-бажаю)

Дієслово II дієвідміни

Дієслово I відміни

Винятки!

I дієвідміна – хотіти, гудіти, сопіти, ревіти, іржати, жати, слати (= посылати і = стелити)

II дієвідміна – бігти, боятися, стояти, спати, булькотіти, муркотіти, цокотіти.

2. Зразки дієвідмінювання Теперішній час

I дієвідміна

	Однина	Множина
1 особа	я – ід-у, кол-ю, чу-ю	Ми – ід-емо, кол-емо, чу-ємо
2 особа	ти – ід-еш, кол-еш, чу-єш	Ви – ід-ете, кол-ете, чу-єте
3 особа	він	Вони – ід-уть, кол-ють, чу-ють
	↑	
	вона	
	↑	
	воно	

II дієвідміна

	Однина	Множина
1 особа	я – робл-ю, бач-у, до-ю	Ми – роб-имо, бач-имо, до-їмо
2 особа	ти – роб-иш, бач-иш, до-їш	Ви – роб-ите, бач-ите, до-їте
3 особа	він	Вони – робл-ять, бач-ать, до-ять
	↑	
	вона	
	↑	
	воно	

Майбутній час дієслів доконаного виду

	I дієвідміна	II дієвідміна
I	Я – принесу, напишу, узнаю;	Я – закричу, зроблю;
II	Ти – принесеш, напишеш, узнаєш;	Ти – закричиш, зробиш;
III	Він	Він
	↑	
	Вона	
	↑	
	Воно	

	Множина
I дієвідміна	II дієвідміна
I Ми – принесемо, напишемо, узнаємо;	Ми – закричимо, зробимо;
II Ви – принесете, напишете, узнаете;	Ви – закричите, зробите;
III Вони – принесуть, напишуть, узнають	Вони – закричать, зроблять

Майбутній час дієслів недоконаного виду

	Проста форма	
	Однина	Множина
I особа	Я – нестиму, знатиму	Ми – нестимемо, знатимемо
II особа	Ти – нестимеш, знатимеш	Ви – нестимете, знатимете
III особа	Він	Вони – нестимуть, знатимуть
ме	↑	
	Вона	
	↑	
	Воно	

Складена форма майбутнього часу

	Однина	Множина
I особа	Я буду + інфінітив	Ми будемо + інфінітив
II особа	Ти будеш + інфінітив	Ви будете + інфінітив
III особа	Він	Вони будуть + інфінітив
	↑	
	Вона буде + інфінітив	
	↑	
	Воно	

Минулий час

Однина

- I Я писав, писала (-о); зробив, зробила (-о); ніс, несла (-о)
- II Ти писав, писала (-о;) зробив, зробила (-о); ніс, несла (-о)
- III Він писав, зробив, ніс
Вона писала, зробила, несла
Воно писало, зробило, несло

Множина

- I Ми писали, зробили, несли
- II Ви писали, зробили, несли
- III Вони писали, зробили, несли

3. Чергування приголосних у дієсловах

Чергування відбувається при утворенні форм теперішнього і майбутнього часу:

г, к, х → ж, ч, ш

з, с → ж, ш

(в усіх особах)

стерегти – стережу, стережеш, стереже, стережемо, стережете, стережуть;

пекти – печу, печеш, пече, печемо, печете, печуть;

колихати – колишу, колишеш, колише, колишемо, колишете, колишать;

тесати – тешу, тешеш, теше, тешемо, тешете, тешуть;

казати – кажу, кажеш, каже, кажемо, кажете, кажуть.

зд → ждж

їздити – їжджу, їздиш, їздить, їздимо, їздите, їздять.

т → ч

платити – плачу, платиш, платить, платимо, платите, платять.

ст → щ

чистити – чишу, чистиш, чистить, чистимо, чистите, чистять.

б → бл любити, люблю

п → пл купити, куплю

в → вл ловити, ловлю

м → мл ломити, ломлю

ф → фл графити, графлю

4. Стилiстичнi особливостi вживання деяких форм дiєслова

Деякi дiєслова мають паралельнi форми на **-ти**. До стилiстично рiвнозначних належать такi варiанти: витягнути – витягти, досягнути – досягти. Стилiстично розрiзняються форми iз суфiксами **-ува-** (**-юва-**) i **-а(-я-)**:

витискувати – витискати

витягувати – витягати

випробовувати – випробувати

замiнювати – замiняти

Першим з варiантiв вiддається перевага у науковому мовленнi, другий варiант використовується в художньому й розмовному стилях.

Форми першої особи множини (розумiемо, бачимо, радiемо) i форми третьої особи однини (спiває, виглядає, поливає) – стилiстично нейтральнi.

Розумiєм, бачим, радiєм; спiва, вигляда, полива – використовуються в розмовному стилi.

– Елементом просторiччя є форми **хотять** замість **хочуть**; **купляти** замість **купувати**.

– Дiєслово **бути** в усiх формах однини i множини вживається у формi **є** (у теперiшньому часi). Спосiб є граматична категорiя дiєслова, яка виражає вiдношення процесу до дiйсностi.

– Увага! Iнодi пiд впливом росiйської мови у ролi зв'язки використовуються особовi форми дiєслова **являтися**. В українській мові дiєслово являтися вживається iз значенням «з'являтися, примарюватися, снитися» (Чого являєшся менi у снi?)

– Для дiлового й наукового стилiв характернi складенi форми: буде проводитись, будуть контролювати, буде забезпечуватись.

– Для української мови характернi простi форми першої особи множини у наказовому способi: ходiмо, встаньмо, зробiмо, пишимо.

– Слiд пам'ятати про наявнiсть таких омонiмiв:

Заперечне слово (частка)

немає / нема (рос. нет)

Дiєслово з **не**

не має (рос. не имеет)

– У словах iншомовного походження суфiкс **-ир-** в українській мові втрачається.

Порiвняймо:

Рос. мова

дублировать

формировать

Укр. мова

дублювати

формувати

Але! Суфiкс **-ир-** зберiгається лише при необхідностi усунення небажаної омонiмiї або невизначностi значення.

Наприклад: буксирувати (бо є буксувати), компостирувати (бо є компостувати), репетирувати (бо є репетувати), а також лавірувати, пікірувати тощо.

Умовний спосіб

Форма умовного способу твориться від дієслів минулого часу за допомогою частки **би (б)**: зробив би, сказала б.

Частка **би** вживається після слів, що закінчуються на приголосний, частка **б** – після слів на голосний: слухав **би**, слухала **б**.

Вправа 1. *Подані дієслова запишіть у дві колонки за дієвідмінами.*

Стругати, шуміти, спати, побороти, тягнути, білити, біліти, дрижати, захищати, поважати, гриміти, бігти, везти.

Вправа 2. *Утворіть від поданих інфінітивів усі особові форми дієслів і визначте дієвідміну.*

Їздити, запізнитися, боротися, клеїти, хотіти, купити, нагородити, простежити, зсунути, догоріти, догоряти.

Вправа 3. *Від поданих дієслів доконаного виду утворіть форму 2-ої особи однини майбутнього часу.*

Зразок: зробити – зробиш

Принести, зачинити, побудувати, стабілізувати, скоротити, відзначити, домовитись, починати.

Вправа 4. *Від поданих дієслів недоконаного виду утворити просту форму 1, 2, 3 особи однини і множини майбутнього часу.*

Зразок: працювати – працюватиму, працюватимеш, працюватиме, працюватимемо, працюватимете, працюватимуть.

Знати, любити, допомагати, підтримувати, горіти, ходити, використовувати, випробовувати, навантажувати.

Вправа 5. *Від поданих дієслів утворіть усі форми майбутнього часу.*

Застосувати, виявляти, взаємодіяти, утворювати, сприяти, здійснити, вплинути, віддавати, порівняти, записати.

Вправа 6. *Утворіть від поданих дієслів усі форми наказового та умовного способів.*

Знати, виконати, виділити, перетворити, розчинити, надати, оцінити, прийняти, усунути, називати, сидіти, зумовлювати, пов'язати, утворити, характеризувати, звести, розглянути, розглядати, збільшити, розміщувати.

Вправа 7. Утворіть від поданих дієслів форми 1-ої особи однини та 1-ої і 2-ої особи множини теперішнього часу дійсного способу. Зверніть увагу на чергування приголосних у коренях слів.

Ненавидіти, любити, бігти, берегти, писати, розміщувати, пекти, моти.

Вправа 8. Перепишіть текст, розкриваючи дужки. Дієслова поставте в необхідній формі.

Закон газового стану

Стан газу (характеризуватися) його температурою, тиском і об'ємом. Коли газ (знаходити) змін температури й тиску, то він (вести себе) за значно простішими законами, ніж рідка або тверда речовина. Ці закони цілком точні для так званого ідеального газу, атоми й молекули якого (розглядати) як геометричні точки, що не (мати) об'єму і не (взаємодіяти) одні з одними. Їх зіткнення – абсолютно пружні, тобто не (супроводжуватись) втратами енергії на тертя. Для реального газу закони (діяти) тільки при дуже малих тисках. При невисоких тисках вони (здійснюватись) наближено, а при високих – не (діяти).

Вправа 9. Перекладіть текст українською мовою, слідкуючи за правильним і доцільним використанням дієслів.

Закон «золотого правила» механіки

С незапам'ятних часів людина використовує для виконання механічної роботи різні пристосування. Кожному відомо, що важкий предмет (камінь, шафа), який неможливо передвинути безпосередньо, сдвигают з місця при допомозі достатньо довгої і міцної палики – рычага.

С допомогою рычагов три тисячі років тому при будівництві пірамід в Стародавньому Єгипті передвигали і піднімали на велику висоту важкі каменні плити.

Во многих случаях вместо того, чтобы поднимать тяжёлый груз на некоторую высоту, его вкатывают или втаскивают на ту же высоту по наклонной плоскости или поднимают с помощью блоков.

Ещё в I веке новой эры древнегреческий учёный Герон Александрийский дал детальное описание рычага, ворота, клина, винта и блока, согласно которому выигрыш в силе, полученный при помощи этих механизмов, сопровождается потерей во времени.

Несколько позже (1475 год) итальянский мыслитель Леонардо да Винчи (1452 – 1519 г.г.), исследуя работу простых механизмов, приходит к подобной мысли, но уже чётко её формулирует: «Невозможно, чтобы груз,

который опускается, мог поднять в течение какого бы то ни было времени другой ему равный, на ту же высоту, с какой он ушёл».

Многовековая практика привела учёных к правилу, применимому ко всем механизмам: во сколько раз выигрываем в силе, во столько раз проигрываем в расстоянии. Это правило называли «золотым правилом» механики.

Дієприкметник

1. Утворення і правопис дієприкметників

Активний стан	Пасивний стан
<u>Теперішній час</u>	<u>Минулий час</u>
на -чий (-а, -е) – плавучий, киплячий	а) на -ний (-а, -е), -аний,-ений, -єний, -яний, -уваний, -юваний, -ований, -йований, -ьований;
<u>Минулий час</u>	зігнаний, привезений, напоєний;
На -лий (-а, -е) – навислий, почорнілий	б) на -тий (-а, -е): закритий, митий, початий, ужитий

У дієприкметнику поєднуються ознаки дієслова і прикметника. За дієслівними ознаками дієприкметники бувають активні і пасивні, теперішнього і минулого часу.

За прикметниковими ознаками вони змінюються за родами, числами, відмінками.

Пам'ятаймо! У суфіксах дієприкметників завжди пишемо одне **-н-** : зроблений, повернений, застосований.

При творенні пасивних дієприкметників за допомогою суфікса **-ен-** відбувається чергування приголосних:

- д → дж: попередити – попереджений;
- зд → ждж: виїздити – виїжджений;
- з → ж: знизити – знижений;
- с → ш: зносити – зношений;
- к, т → ч: припекти – припечений;
освітити – освічений;
- ст → щ: відпустити – відпущений

Після губних перед суфіксом **-ен-** з'являється л: купити – куплений.

При творенні дієприкметників від основи інфінітива на [и] чи [і] (після голосного) ці голосні змінюються на [е] чи [є]: пропалити – пропалений, роззброїти – роззброєний.

2. Особливості перекладу дієприкметників

1. Зверніть увагу!

У сучасній українській мові активні дієприкметники теперішнього часу функціонують дуже обмежено. Найчастіше вони замінюються описовими конструкціями або віддієслівними прикметниками. Наприклад: квітучий, цілющий, невмирущий, відомий, знайомий тощо.

2. Активні дієприкметники з суфіксами **-ш-** [**-вш-**] ніколи не вживаються. Наприклад:

сделавший – що (який) зробив;
прочитавший – що (який) прочитав;
принесший – що (який) приніс;
наблюдавший – що (який) спостерігав.

Але! Не плутайте ці дієприкметники з дієприслівниками на **-ши;** **-вши**: зробивши, прочитавши, принісши.

3. Пасивні дієприкметники теперішнього часу з суфіксом **-м(ий)** не вживаються, хоча в російській мові вони функціонують активно (атакуемый, разыскиваемый).

В українській мові вони замінюються прикметником на **-ний, -овний, -енний, -аний** (від дієслова з префіксом); дієприкметником на **-ений, -аний, -утий, -итий, -ований, -овуваний**; іменником на **-анець, -анка, -енець, -нь-**: втягиваемый – втяжний, втягуваний; выбиваемый – вибивний, вибиваний; выделяемый – видільний, виділяний, виокремний, виокремлюваний; зажимаемый – затисний, затисканий, затискуваний; направляемый – спрямований, спрямовуваний, спрямованець, спрямованка.

4. Паралельні форми пасивних дієприкметників минулого часу творяться від інфінітивних основ на **-ну-, -оти** з суфіксом **-т-** або **-ен-**. Наприклад: пригорнути – пригорнутий, пригорнений; сколотити – сколотий, сколений.

5. Не можна утворити дієприкметники від дієслів із часткою **-ся**. Наприклад: підірватися – підірваний, що підірвався.

Порівняйте з російською мовою:

рос: внедриться – внедрившийся, внедряющийся;

укр: упровадитися – упроваджений, упроваджуваний.

6. У сучасній українській мові при перекладі з російської мови дієприкметники можуть перекладатися:

– дієприкметниками: пожелтевший – пожовклий, распространенный – розповсюджений;

– прикметниками: тормозящий – гальмівний, царящий – панівний;

- іменниками: поступаючий – вступник, заведуючий – завідувач, докладаючий – доповідач;
- підрядними означальними реченнями: говорящий – той, що говорить, охоплюючий – той, що охоплює.
- Наприклад: следующий:
следующий (дієприкметник)
  - следующий через станцію поїзд – поїзд, що проходить через станцію;
  - пациент, следующий советам врача... – пацієнт, що слухає поради лікаря;
  - следующие из сказанного выводы – висновки, що випливають із сказаного;
  - следующий (прикметник):
    - в следующий раз – наступного разу;
    - на следующий день – на другий день, наступного дня;
    - следующим выступает – далі виступає;
    - вызываются следующие лица – викликаються такі особи;
    - следующим образом – так, таким чином, у такий спосіб.

Дієприслівник

1. Утворення дієприслівників

1. Недоконаний вид	Суфікси: -учи, -ючи, -ачи, -ячи	<i>Писати – пишучи; читати – читаючи; лежати – лежачи; стояти – стоячи</i>
2. Доконаний вид	Суфікси: -вши (-ши)	<i>Прочитати – прочитавши; зрозуміти – зрозумівши; принести – принісши; перемогти – перемігши</i>

2. Стилiстичнi особливостi вживання дієприслівників і дієприслівникових зворотів

Пам'ятаймо!

1. Дієприслівник означає додаткову дію до дієслова-присудка
 Наприклад: *Працюючи, він щось наспівував* (тобто, він співав і працював)

↓

Тож дієприслівник завжди стосується підмета й присудка:

Свій перший інженерний винахід він сконструював, будучи учнем восьмого класу (він сконструював і був учнем).

Але!

Порушенням є:

Відпочиваючи тут, мені все надзвичайно сподобалось	Я → відпочивав все → сподобалось підмет присудок	У реченні немає підмета Я
Спіткнувшись вчора, у нього зломилась нога	Спіткнувся → він Зломилася → нога присудок підмет	У реченні немає підмета ВІН

2. Дієприслівник не може приєднуватись до пасивної конструкції:

Працюючи тиждень, ремонт був завершений.

3. У безособових реченнях дієприслівник може вживатись тільки у тому випадку, якщо у складі присудка є **інфінітив**.

Іноді доводилось попід віттям пролазити, мов у темну нору, зігнувшись.

4. В інших випадках вживання дієприслівника в безособових реченнях не відповідає нормі.

Наприклад: *Вивчаючи географію, у нас не було ніяких проблем.* – так сказати не можна

Вивчаючи географію, я не мав жодних проблем. – **правильно**

Вправа 1. Утворіть від дієслів можливі форми дієприкметників і дієприслівників.

Підписати, підписувати, допомагати, допомогти, нести, принести, запобігати, скоїти, зав'язнути, загинути, летіти.

Вправа 2. Перекладіть українською мовою форми дієприкметників і дієприслівників.

Считающий (от «счет»), подчиненный, отработанный, изучаемый, полученный, подсчитанный; считаая (от «счет»), прислушиваясь, неся, построив, применив, рассмотренный, победивший, подставив, подчиняясь, выполняемый, подписывающий, заданный, получив, принимая, решая.

Вправа 3. *Перекладіть українською мовою словосполучення:*

а) несократимая дробь, пересекающиеся множества, ограниченная функция, формулы сокращенного умножения, возрастающая функция, используемый принцип, множество упорядоченных пар;

б) выполненный досрочно, проживающий по адресу, движущийся предмет, исходящая документация, рассмотренная жалоба, обслуживающий персонал, скоропортящиеся продукты, наболевший вопрос, заявление потерпевшего, вышестоящие организации, текущий счет, привлеченные средства;

в) невозмещенные убытки от стихийного бедствия; месяцы, предшествующие подаче декларации; затраты и расходы, учитываемые при начислении льгот; наименование органа, осуществившего регистрацию; кредит, предоставленный без требования о возврате; доход, не подлежащий налогообложению.

Вправа 4. *Утворіть від поданих дієслів дієприкметники:*

Закреслити, здійснити, підсилити, завершити, розповсюдити, здивувати, гартувати; скуповувати, спростовувати.

Вправа 5. *Перекладіть речення українською мовою. З'ясуйте, чому ці речення не можна перекласти, використовуючи дієприкметниковий зворот.*

1. Материалы, используемые в строительстве, называют строительными материалами. 2. Агрегатные станки нашли широкое применение на заводах, изготавливающих автомобили и сельскохозяйственные машины.

Вправа 6. *Перепишіть подані речення: від дієслів, що знаходяться у дужках, утворіть дієприслівники.*

1. Отже, (скористатись) законом Ейнштейна і (брати) до уваги, що під час утворення ядра атома Гелію з двох протонів та двох нейтронів маса зменшується на 0,030376, знайдемо енергію, що виділяється при цьому.

2. (Спиратись) на періодичний закон та періодичну систему елементів, можна правильніше формулювати такі загальнохімічні поняття, як хімічний елемент, ізотопи тощо.

3. (Розглядати) лінійчасті спектри елементів у спектроскопі з високою роздільною здатністю, можна спостерігати розщеплення ліній спектра на дві, три або більше число окремих ліній.

4. (Врахувати) молярні маси речовин, що взаємодіють, рівняння реакції можна прочитати так: 74г гідроксиду кальцію взаємодіє з 73г хлороводню з утворенням 111г хлориду кальцію і 36г води.

5. (Знати) молярні маси речовин, що беруть участь у реакції, і (врахувати) відповідні коефіцієнти, знаходять кількісні співвідношення між речовинами, що взаємодіють, і продуктами реакції.

Вправа 7. *Перекладіть речення українською мовою. Особливу увагу зверніть на переклад дієприкметників і дієприкметникових зворотів.*

1. Влияние, оказываемое на равновесную систему каким-либо внешним воздействием, можно предсказать, пользуясь принципом Ле Шателье: если находящаяся в равновесии система подвергается внешнему воздействию, равновесие смещается в таком направлении, которое способствует ослаблению этого воздействия.

2. Большинство процессов представляет собой два одновременно происходящих явления: передачу энергии и изменение в упорядоченности расположения частиц относительно друг друга.

3. Приведенное уравнение выражает закон сохранения энергии.

4. Изучаемое вещество наносят очень тонким слоем на плёнку, которую просвечивают электронным излучением.

5. Центральное пятно обусловлено нерассеянным пучком электронов, а кольца возникают за счёт электронов, рассеянных под соответствующими углами к первоначальному направлению пучка.

Вправа 8. *Перекладіть подані речення українською мовою, використовуючи дієприкметник або, де це можливо, дієприкметникові звороти. Розставте розділові знаки.*

1. Возникшее на заре человеческого общества в самых примитивных формах общение прошло долгий путь развития.

2. Солнцу принадлежит огромная роль во всех процессах, протекающих на Земле.

3. Движущийся по стационарной орбите электрон не излучает электронной энергии.

4. Если упругие волны, распространяющиеся в воздухе, имеют частоту в пределах от 16 до 20000 Гц, то, достигнув человеческого уха, они вызывают ощущение звука.

5. Упругие поперечные волны могут возникнуть лишь в среде, обладающей сопротивлением сдвигу.

Вправа 9. *Перекладіть речення українською мовою, замінюючи, де можливо, складні речення, простими з дієприкметниковими зворотами.*

1. Радий – это металл, который испускает невидимые лучи.

2. Мария Кюри проводила опыт по измерению проводимости воздуха, которую вызывают лучи урана.

3. Простейший маятник – это тяжелый шарик, который подвешен на нити.
4. Атомы представляют собой сложные образования, которые построены из более мелких структурных единиц.
5. Вещества, которые ускоряют реакции, называются положительными катализаторами.
6. С увеличением массы тела уменьшается ускорение, которое получает тело под действием той же силы.
7. Изучая катодные лучи, ученые установили, что они представляют собой поток мельчайших частиц, которые заряжены отрицательным электричеством.
8. Атом состоит из положительно заряженного ядра, в котором сосредоточена преобладающая часть массы атома и вращающихся вокруг него электронов.
9. В последнее время немало пишут о так называемой магнитной воде и об удивительных результатах, которые достигнуты благодаря ее применению в самых различных областях техники.

Вправа 10. *Перекладіть речення українською мовою, використовуючи дієприслівникові звороти, де це можливо.*

1. При возведении отрицательного числа в четную степень получается положительное число.
2. Ученый старался быстрее закончить эксперимент, и поэтому целые дни проводил в лаборатории.
3. При умножении числителя и знаменателя дроби на одно и то же число значение дроби не изменяется.
4. При делении числителя и знаменателя на одно и то же число мы получим дробь, тождественную данной.
5. При сложении дробей с различными знаменателями надо предварительно привести их к общему знаменателю.
6. Так как он допустил ошибку в вычислениях, он должен был эту работу проделать еще раз.
7. При решении задачи нужно все время помнить ее условие.
8. Если систематически заниматься спортом, будешь меньше уставать и продуктивнее работать.
9. Так как учитываются условия безопасности, положение оси вращения конвертора выбирается выше центра тяжести конвертора.
10. Инженер пришел к выводу, что полученные данные отличаются от расчетных в пределах допустимого, потому что сравнил экспериментально построенную диаграмму с гипотетической.

11. Чтобы определить состав лунного вещества, ученые использовали зонд.

12. Чтобы подтвердить свои теоретические положения, авторы статьи провели серию экспериментов.

Вправа 11. *Перекладіть українською мовою. Слідкуйте за правильним перекладом дієприкметників і дієприслівників.*

I 1. Объединением (или суммой) множеств А и В называется множество, состоящее из всех элементов, принадлежащих хотя бы одному из этих множеств. 2. Подобными одночленами называются одночлены, имеющие одинаковые буквенные выражения. 3. Сравнивая правила грамматики с правилами математики, можно заметить, что иногда роль запятой в грамматике играет скобка в математике. 4. Функция, заданная формулой $y=kx+b$, где k и b – некоторые фиксированные числа, называется линейной. 5. Квадратный трехчлен может быть разложен на линейные множители. 6. Составим таблицу, взяв несколько значений x и соответствующих значений y .

II 1. При $n=1$ получаем $y=x$ – линейную функцию, рассмотренную ранее. 2. График функции изображен ниже. 3. При $x<0$ полученная часть графика отображается симметрично относительно оси Oy . 4. Если в уравнении какое-нибудь слагаемое перенести из одной части в другую, изменив его знак на противоположный, то получится уравнение, равносильное данному. 5. $[x]$ – наибольшее целое число, не превышающее x . 6. Применяя круглые и прямые скобки, приведенное выше выражение можно записать так... 7. Корень уравнения найден. 8. Запишем несколько наиболее употребляемых символов.

Вправа 12. *Перекладіть речення українською мовою. Замініть дієприкметники дієприслівниками.*

1. Получившее дополнительный протон ядро серебра превращается в ядро следующего, более тяжелого элемента – кадмия.

2. Основывавшийся на положениях квантовой теории света о прерывистой дискретной природе излучения и на линейчатом характере атомных спектров Бор сделал вывод, что энергия электронов в атоме не может меняться непрерывно, а изменяется скачками, т.е. дискретно.

3. Взаимодействующая с двуокисью углерода и окисью кремния гашения известь превращается в твердое вещество.

Вправа 13. *Перекладіть мікротексти українською мовою.*

А. Однажды Эйнштейн ехал в поезде. Почувствовав голод, он пошел в вагон-ресторан. Взяв со стола меню, ученый начал искать свои очки. Не

найдя их, он попросил проходящего мимо официанта прочесть список вслух. С глубоким сочувствием посмотрев на седого, хорошо одетого человека, официант покачал головой и тихо проговорил:

– Извините, очень сожалею, но я также не умею читать.

Б. Читая однажды лекцию в физической лаборатории одного из английских университетов, Альберт Эйнштейн исписал формулами небольшую классную доску. Вернувшись через некоторое время к доске, чтобы продолжить свои записи, он, к удивлению, не обнаружил ни своих записей, ни самой доски. Вместо нее стояла новая большая доска.

Оказалось, что студенты, желая сохранить на память записи любимого учителя, заменили доску, а потом написанные мелом формулы Эйнштейна покрыли слоем прозрачного лака. Сейчас эта доска находится в музее.

Вправа 14. *Відредагувати речення.*

1. Рухаючись уздовж колії до міста, з моєї голови злетів капелюх.
2. Читаючи роман П.Загребельного «Диво», перед моїми очима постає як живий легендарний зодчий Софії Київської.
3. Визначивши внутрішню будову тіла, стали зрозумілими їх властивості.
4. Вимірюючи силу, з якою динамометр діє на тіло під час його рівномірного руху, було отримано силу тертя.
5. Знаючи густину речовини і масу однієї її молекули, було визначено число молекул в одному кубічному метрі будь-якої речовини.
6. Вивчаючи будову різних машин, можна побачити, що в них використані прості механізми.
7. Визначивши внутрішні закономірності процесу перетворення речовини, мені пояснили їх особливість.
8. Знаючи залежність тиску від висоти, вдається визначити за зміною показань барометра висоту підняття над рівнем моря.
9. Ознайомившись з фізичними принципами роботи простих механізмів, вдається розібратися в роботі складних машин.

Числівник

1. Правопис числівників

Кількісні числівники поділяються на 6 типів відмінювання.

Перший тип – числівник один, який змінюється за родами, числами й відмінками.

Відмінки	Однина			Множина
	Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід	
Н.	один	одно (одне)	одна	одні
Р.	одного		однієї(одної)	одних
Д.	одному		одній	одним
З.	як Н. або Р.	одно (одне)	одну	як Н. або Р.
О.	одним		однією (одною)	одними
М.	(на) одному (однім)		(на) одній	(в) одних

Другий тип становлять числівники *два, три, чотири*, кілька, багато та всі збірні (наприклад, двоє, четверо, двадцяттеро).

Н.	два, дві	багато	п'ятеро
Р.	двох	багатьох	п'ятьох
Д.	двом	багатьом	п'ятьом
З.	як Н. або Р.	як Н. або Р.	п'ятьох
О.	двома	багатьма (-тьома)	п'ятьома
М.	(на) двох	(на) багатьох	(на) п'ятьох

Третій тип становлять кількісні числівники *від п'яти до двадцяти й тридцять*.

Н.	п'ять	шість	сім	вісім
Р.	п'яти п'ятьох	шести шістьох	семи сімох	восьми вісьмох
Д.	п'яти п'ятьом	шести шістьом	семи сімом	восьми вісьмом
З.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох	сім або сімох	вісім вісьмох
О.	п'ятьма п'ятьома	шістьма шістьома	сьома сімома	вісьма вісьмома
М.	п'яти п'ятьох	шести шістьох	семи сімох	восьми вісьмох

Продовження таблиці

Н.	шістнадцять	дев'ятнадцять
Р.	шістнадцяти шістнадцятьох	дев'ятнадцяти дев'ятнадцятьох
Д.	шістнадцяти шістнадцятьом	дев'ятнадцяти дев'ятнадцятьом
З.	шістнадцять шістнадцятьох	дев'ятнадцять дев'ятнадцятьох
О.	шістнадцятьма шістнадцятьома	дев'ятнадцятьма дев'ятнадцятьома
М.	шістнадцяти шістнадцятьох	(на) дев'ятнадцяти дев'ятнадцятьох

Четвертий тип – складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, кільканадцять, кількадесят*.

В усіх складних числівниках змінюється друга частина – *десять*.

Н.	п'ятдесят	сімдесят
Р.	п'ятдесяти (п'ятдесятьох)	сімдесяти (сімдесятьох)
Д.	п'ятдесяти (п'ятдесятьом)	сімдесяти (сімдесятьом)
З.	п'ятдесят (п'ятдесятьох)	сімдесят (сімдесятьох)
О.	п'ятдесятьма (п'ятдесятьома)	сімдесятьма (сімдесятьома)
М.	(на) п'ятдесят (п'ятдесятьох)	(на) сімдесяти (сімдесятьох)

П'ятий тип – числівники *сорок, дев'яносто, сто* в усіх відмінках, крім називного і знахідного, мають закінчення **-а**.

Шостий тип числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот*.

У цих числівниках змінюються **обидві** частини слова.

Н.	двісті	триста	п'ятсот
Р.	двохсот	трьохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	трьомстам	п'ятистам
З.	двісті (двохсот)	триста (трьохсот)	п'ятсот (п'ятисот)
О.	двомастами	трьомастами	п'ятьмастами
М.	(на) двохстах	(на) трьохстах	(на) п'ятистах

Числівник *чотириста* відмінюється як триста; *шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* – як *п'ятсот*.

Запам'ятаймо!

У складених кількісних числівниках *відмінюється кожне слово окремо*.

Н.	сімсот сімдесят сім
Р.	семисот сімдесяти семи
Д.	семистам сімдесяти семи
З.	сімсот сімдесят сім
О.	сьомастами сімдесятьма сьома
М.	(на) семистах сімдесяти семи

Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники.

Неозначено-кількісні числівники *багато, небагато, кілька, декілька* відмінюються як п'ять, шість (але не мають паралельних форм).

Збірні числівники

Н.	двоє, обоє, троє	обидва, обидві	четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятеро
Р.	двох, обох, трьох	обох	чотирьох шістьох
Д.	двом, обом, трьом	обом	чотирьом шістьом
З.	двох, обох, трьох	обох	чотирьох шістьох
О.	двома, обома, трьома	обома	чотирма шістьма
М.	(на) двох, обох, трьох	(на) обох	(на)чотирьох (на) шістьох

Порядкові числівники

1. Числівники, що мають закінчення *-ий*, відмінюються як прикметники твердої групи: перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий, ..., двадцятий, тридцятий, ..., сотий, трьохсотий, тисячний, двохтисячний, трьохтисячний (і тритисячний), чотирьохтисячний (і чотиритисячний ...), мільйонний, двохмільйонний, трьохмільйонний (і тримільйонний) ...

2. Числівник третій (третя, третє) відмінюється як прикметник м'якої групи.

3. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого, вісімдесят восьмому...; у тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятому році.

Зразок відмінювання

Н.	сімсот сімдесят сьомий (сьоме, сьома)
Р.	сімсот сімдесят сьомого (сьомої)
Д.	сімсот сімдесят сьомому (сьомій)
З.	сімсот сімдесят сьомого, сьомий (сьому)
О.	сімсот сімдесят сьомим (сьомою)
М.	(на) сімсот сімдесят сьомому (сьомій)

Дробові числівники

У дробових числівниках перша частина (чисельник) змінюється як кількісний числівник, а друга (знаменник) – як порядковий.

Н.	одна сьома	сім десятих
Р.	однієї сьомої	семи десятих
Д.	одній сьомій	семи десятим
З.	одну сьому	сім десятих
О.	однією сьомою	сьома десятими
М.	(на) одній сьомій	(на) семи десятих

Отже, якщо чисельник – одиниця, то знаменник має форму жіночого роду: одна шоста, однієї шостої; одна сота, однієї сотої. Якщо чисельник виражений будь-яким іншим числівником, то знаменник має форму родового відмінка множини: три сьомих, трьох сьомих, трьом сьомим ...; дев'ять тисячних, дев'яти (дев'ятьох) тисячних і т.д.

2. Особливості використання числівників

Числівник у мові пов'язується з іменником. І тому звичайно числівник стоїть у тому самому відмінку, що й іменник, до якого цей числівник відноситься: у трьох аудиторіях, з п'ятьмастами робітниками, без ста двадцяти одного дня, у четвертому ряду, о п'ятій годині, дві тисячі дев'ятого року. Крім того числівник один узгоджується з іменником у роді та числі: один стіл, однієї кімнати, в одних дверях.

Але пам'ятаймо про деякі особливості зв'язку числівників з іменниками:

1. Після числівників **два, обидва, три, чотири**, вжитих у формі називного відмінка, іменник стоїть у називному відмінку множини, але наголос має, як у родовому відмінку однини: дві сестри, два брати, три товариші, три голуби, тридцять чотири книжки.

Прикметник при таких числівниках може стояти як у називному, так і в родовому відмінку множини: два основні (основних) розділи; три

комп'ютерні (комп'ютерних)системи; чотири практичні (практичних) заняття.

Якщо до складу мішаних чисел входять слова **половина, чверть**, то форма іменника визначається числівником, що означає цілі числа: два з половиною кілометри (бо два кілометри).

2. Після кількісних числівників **п'ять** і більше, а також після збірних числівників (крім обидва), вжитих у формі називного відмінка, іменник стоїть у родовому відмінку множини: двоє студентів, четверо дівчат, п'ять зошитів, вісімсот примірників, дев'ятсот двадцять сторінок.

3. Числівники **тисяча, мільйон, мільярд** з іншими числівниками поєднуються як іменники: дві тисячі, три мільйони, чотири мільярди, п'ять мільярдів, шість тисяч, сім мільйонів.

4. Після **дробових** числівників іменники вживаються тільки в родовому відмінку однини: одна п'ята (частина) земної кулі, у трьох четвертих (частинах) кілограма, сімдесятьма цілими і п'ятьма десятими процента, десяти сотих гектара...

Це стосується також числівника **півтора**: півтора місяця, півтора року, півтора метра.

5. У датах **назви місяців** уживаються тільки в родовому відмінку однини: відбудеться першого вересня, святкуємо Дев'ятого травня, вітаємо з Восьмим березня.

6. Числівники **два, три, чотири** не сполучаються з іменниками, що не підлягають лічбі (бензин, час, кисень, совість, честь, вірність тощо).

7. Слово **половина** не може вживатися з означенням **більше, менше, значна, переважна**.

Неправильно: Більша (значна...) половина працівників.

Правильно: Більше половини працівників, або Більшість працівників.

8. В умові математичної задачі дробові числівники слід читати й писати повністю: три четвертих, п'ять шостих, дев'ять десятих.

У доповідях і звітах уникають уживання простого дробу, і якщо у знаменнику стоїть 2, 3, 4, то треба писати й говорити: половина, третина, чверть – без числівника одна (менше чверті даних; завезено третину вантажу).

9. У цифровому позначенні перевага надається арабським цифрам.

10. Порядковий числівник **другий** (-а, -е, -і) треба вживати лише після числівника **перший** (-а, -е, -і), або після будь-якого порядкового числівника (на означення послідовності(одним оком бачу гірше, ніж другим). В інших випадках слід уживати займенник **інший**.

11. Називаючи точний час, треба пам'ятати, що до 30 хв. треба вживати прийменник **на**, а після 30 хв. – прийменник **за**.

Отже, форму **у скільки годин?** слід замінити на **– о котрій годині?**, а форму **скільки годин?** – на **котра година?**

Можна: **чверть на сьому і чверть по шостій**, за двадцять сьома і двадцять до сьомої.

12. При прислівниках типу **завтовшки, завглибшки, завширшки, завдовжки, заввишки** та при орудному відмінку іменників вага, діаметр, місткість перевага надається безприменниковим конструкціям.

Стіни будинку були **завтовшки** 11 см. Надійшов вантаж вагою 350т. Цистерна місткістю 80т була порожньою.

13. Коли перераховують декілька порядкових числівників, то літери чи позначення одиниць виміру треба ставити лише після останнього: у 7, 13, 15 та 19-му будинках; пакунки на 5, 8, 10 і 12 кг.

14. Ступінь точності числових значень, величин, що наводяться в документі, має забезпечувати найбільшу їх інформативність, при цьому треба, щоб у ряду однотипних даних ступінь точності (кількість цифр після коми) був однаковим: довжина заготовок 1,50; 1,75; 2,00 см.

15. Збірні числівники широко використовуються в розмовній мові, мові художніх творів, а науковому й офіційному-діловому стилям не властиві.

Кількісні числівники використовуються у будь-якому стилі.

16. Іменники **десяток, дюжина, сотня** властиві розмовному стилю.

17. У складних іменниках і прикметниках числівники **два, три, чотири** виступають у двох формах. У словах, другий компонент яких починається на приголосний, використовують елементи **дво-, три-, чотири-**: двопроцентний, двовуглекислий; трибарвний, тришаровий; чотирикутник, чотирикілометровий.

Форми **двох-, трьох-, чотирьох-** сполучаються з основами, що починаються на голосний: **двохатомний, трьохелектродний, чотирьохетапний** тощо.

18. Форми **двох-, трьох-, чотирьох-** традиційно вживаються у прикметниках, що закінчуються на **–тисячний, -мільйонний, -мільярдний**, а також у словах, компонентом яких є складний числівник: **двохтисячний, трьохмільйонний, чотирьохмільярдний, двадцятидвохрічний, тридцятичотирьохповерховий, двохтисячоріччя**.

19. Числівники **сорок, двісті – дев'ятсот** виступають у складних словах у формі родового відмінка: **сорокавідерний, сорокаденний, двохсотлітній, п'ятисотрічний**.

20. Числівник **тисяча** входить до складу іменників і прикметників у формі **тисячо-**: **тисячотонний, тисячоватний, тисячократний**.

Декілька порад

<i>Неправильно</i>	<i>Правильно</i>
Півлітра, половина літра	500 мл (п'ятсот грамів; 0,5 л)
Півсотні, половина сотні	50 (п'ятдесят)
Пара	два, дві, двоє
Десяток	десять
Сотня	сто
Півтораста мільйонів	1500000 (один мільйон п'ятсот тисяч)
1,5 см, півтора сантиметра	1см 5мм (один сантиметр п'ять міліметрів)
В одно місце	в одне місце
Біля тисячі	до тисячі (із тисячу)
Близько тисячі	менше тисячі
Порядка десяти чоловік	до десяти чоловік
0,5 або ½ інформації	половина інформації
¾ податків	0,75 % (нуль цілих і сімдесят п'ять сотих) податків
Завезено одну третину вантажу	завезено третину вантажу
6-й тиждень	шостий тиждень...
50-ті роки	п'ятдесяті роки...
Один проект розглянули 20. 12. 2008, а другий – 20.01.2009.	Один проект розглянули 20.12.2008, а інший – 20.01.2009. (якщо їх більше двох)
Перший проект затвердили 05.12.2008, а інший – 30.01.2009.	Перший проект затвердили 05.12.2008, а другий – 30.01.2009. (якщо їх лише два)
На першій етапі	на першому етапі
Зустріч відбудеться пів на сьому (до сьомої)вечора. За чверть до 10 ранку всі розійшлися. Збори завершилися в 13 дня.	Зустріч відбудеться о 18.30 (о 18 год. 30 хв.) О 9.45 (о 9год. 45 хв.) усі розійшлися. Збори завершилися о 13 (о 13 год.)
Початок засідання у 4 годині.	Початок засідання о 16.00 (о 16 год.)
Пів сьомої (години)	пів на сьому (годину)
П'ятнадцять (хвилин) восьмої (години)	п'ятнадцять (хвилин) на восьму (годину)

Продовження таблиці

Без десяти (хвилин) три (години)	за десять (хвилин) третя (година)
Зараз одинадцять годин	Зараз одинадцята година
Буду відсутній до дванадцяти (годин)	Буду відсутній до дванадцятої (години)
Зателефонуйте після десяти (годин)	Зателефонуйте після десятої (години)
Книжки кількістю 7 екземплярів	Книжки в кількості 7 примірників
Оподаткування забезпечило економічний ефект у 10 тисяч гривень кожного року.	Оподаткування забезпечило економічний ефект у 10000 грн. кожного року.
Відстань у 700 км автобус подолав за 9 год.	Відстань 700 км автобус подолав за 9 год.
Будинок був висотою в 70 метрів.	Висота будинку була 70 метрів.
Будинок був заввишки з 70 метрів.	Висота будинку дорівнювала (сягла) 70 метрів.

Вправа 1. Цифри запишіть словами.

11; 42; 5/6; 32-й; 183-й; 888; 1992; $8\frac{3}{5}$; $6\frac{1}{8}$; 5,5; 6,25.

Вправа 2. Провідмініайте подані кількісні числівники. Утворіть від них порядкові та провідмініайте їх.

1. 25.000; 3.000.000; 391.000.000; 1887;
2. 234.000; 962.000.000; 4.628.046.

Вправа 3. Перекладіть українською мовою, записуючи числівники словами.

К 250 прибавить 49; 351 разделить на 11; от 1024 отнять 15; 25 умножить на 7; от 99 отнять 14; от 2856 отнять 136; к 3.823.102 прибавить 503; если к 214.665 прибавить 748, то будет 215.413.

Вправа 4. Запишіть словосполучення українською мовою.

1. Двум оппонентам, трем компютерами, три сертификата, двести пятьдесят, четыре подписи, на девяносто семи избирательных участках, четырьмя годами.
2. Семьюдесятью гривнами, на сорока арендных предприятиях, пятнадцатью экземплярами, семи статей, двухсот пятидесяти четырех газет, шестью членами суда.

Вправа 5. *Запишіть числівники словами, попередньо визначивши їх відмінок.*

а) Не менше 199 осіб, зменшитися від 653 до 578 балів, працювати з 384 акціонерами, зустрітися з 955 колегами;

б) підвищитися від 75 до 89 відсотків, надіслати запрошення 273 делегатам, обговорити питання з 883 виборцями, зменшитися від 96 до 57 відсотків, висловити подяку 349 особам.

Вправа 6. *Виправте помилки, попередньо визначивши відмінок числівників.*

Обмежити семистами шестидесятьма п'ятью примірниками, особи від шестидесяти до вісьмидесяти років, доручити двохстам сорока вісьми студентам, скористатися вісьм'юстами п'ятидесятьма шістью джерелами, зменшитися від восьмидесяти трьох до семидесяти шости відсотків, надіслати запрошення трьохстам дев'яносто двум адресатам.

Вправа 7. *У поданому тексті числа й скорочення запишіть словами, поставивши числівники в потрібному відмінку.*

Земля разом з 8 іншими планетами рухається навколо Сонця. Відстань її до Сонця змінюється від 147 млн. кілометрів на початку січня до 152 млн. кілометрів на початку липня. Період обертання Землі навколо нашого світила дорівнює 365,256 доби, а навколо своєї осі – 23 годинам 56 хвилинам 4,1 секундам. Довжина земного екватора вимірюється 40075704 метрами. Уся поверхня Землі становить 510 млн. квадратних кілометрів, причому на 361 млн. квадратних кілометрів її, тобто на 70,8 процента, розіллявся Світовий океан.

Вправа 8. *Сформулюйте українською мовою речення з поданими одиницями виміру. Цифри запишіть словами.*

Некоторые неметрические единицы, применяемые в англоязычных странах

Единица	Через единицы СИ
Длина	
Миля морская (Великобритания)	1,85318 км
Миля морская (международная)	1,852 км
Миля (США)	1,60934 км
Кабельтов (международный)	185,2 м
Ярд	914,4 мм
Фут	304,8 мм
Дюйм	25,4 мм

Продовження таблиці

Линия (1/10 дюйма)	2,54 мм
Калибр (1/100 дюйма)	254 мкм
Площадь	
Квадратная миля (США)	2,58999 км ²
Акр	4046,86 м ² = 0,404686 га
Квадратный ярд	0,836127 м ²
Квадратный фут	929,030 см ²
Объем, вместимость	
Акр – фут	1233,48 м ³
Тонна – регистровая	2,83168 м ³
Кубический ярд	0,764555 м ³
Кубический фут	28,3169 дм ³
Кубический дюйм	16,3871 см ³
Баррель нефтяной (США)	158,987 дм ³
Баррель сухой (США)	115,627 дм ³
Бушель (Великобритания)	36,3687 дм ³
Бушель (США)	35,2391 дм ³
Галлон (Великобритания)	4,54609 дм ³
Галлон сухой (США)	4,40488 дм ³
Галлон жидкостный (США)	3,78541 дм ³

Вправа 9. *Відредагуйте речення.*

1. Двадцять двоє студентів виступили на науковій студентській конференції з цікавими доповідями.
2. Вітаємо Вас, шановний Григорію Яковичу, з семидесятиріччям.
3. Двомстам студентів факультету виплачується підвищена стипендія.
4. Леонардо да Вінчі народився у тисячу чотириста п'ятдесят другому році.
5. Статутний капітал підприємства 73,5 мільярдів карбованців.
6. Троє діб йшов дощ.
7. Концертний зал уміщує до 2,5 тисячі глядача.
8. Напишіть розписку про одержання триста двадцять чотири тисячі вісімдесят гривень.
9. Одержано 11,5 мільярдів гривень прибутку.
10. З початку року в місті сталося 19 дорожньо-транспортних пригод, два чоловіки загинуло, 21 отримали травми.

Вправа 10. Вкажіть на неправильні форми числівників.

Двохсот сорока трьома, семистами двадцятьма двома, стами, трьохсот двадцяти сімох, п'ятьмастами сорока одним, двадцятьома п'ятьома, двадцятьома дев'ятьма, тридцяти вісьми, ста сорока одним, семидесятитисячний, восьмидесятий, дев'яносто семи, п'ятьдесяти сьоми, тристам сорокам шести, шістьдесят сімох, восьмисот трьох, восьмистами п'ятьдесятьма сьома, трьомастами шістдесятьома сімома, шестистами дев'яносто трьома.

Прислівник

1. Складні випадки правопису прислівників

Пишемо разом: *аніскільки, безвісті, вволю, вчетверо, внічию, впереміж, впору, вщертъ, деінде, довіку, дотла, дотепер, заодно, забагато, зісподу, навздогін, натроє, навхрест, надміру, натщесерце, урозсип, чимраз, спідсподу, нарознашку, поодинці, щораз, щосили, щодуху, якнайбільше, щонайкраще.*

Пишемо **окремо** з прийменниками:

без – без відома, без ліку, без утину, без черги, без сумніву;

в (у) – в (у) далечінь, у (в) затишку, в обмін, в (у) разі, в (у) цілому, в основному;

до – до кінця, до краю, до запитання, до останку, до побачення, до речі, до смаку, до лиця;

з – з вечора до ранку, з ранку до вечора, з боку на бік, з краю в край, з дня на день.

за – рік за роком, день за днем; за кордон; за рахунок, за безцінь;

на – на льоту, на ходу, на видноті, на відшибі, на диво, на добраніч, на мить, на самоті;

під – під боком, під гору, під кінець, під силу, під вечір, під час;

по – по двоє, по можливості, по суті, по щирості, по честі, по черзі;

у – у вічі, у поміч, у стократ, рік у рік, раз у раз, день у день.

Пишуться через дефіс: *по-доброму, по-батьківськи, по-сучасному, поперше, по-десяте; врешті-решт, з давніх-давен, давним-давно, не сьогодні-завтра, рано-вранці, більш-менш, видимо-невидимо;*

– прислівники з частками **-то, -от, -таки, будь-, -небудь, казна-, хтозна-**: *як-от, будь-де, коли-небудь, казна-куди, хтозна-як;*

– інші прислівники: *по-латині, на-гора, десь-інде, де-факто, де-юре.*

Деякі прислівники у своєму написанні мають два дефіси: *як-не-як, коли-не-коли, де-не-де, десь-не-десь, хоч-не-хоч, віч-на-віч, всього-на-всього, пліч-о-пліч, будь-що-будь.*

2. Правопис суфіксів *н* і *нн* у прислівниках

Прислівники, утворені від прикметників, мають стільки *н*, скільки їх у прикметнику. Порівняймо:

<i>Прикметник</i>	<i>Прислівник</i>
самовідданий	самовіддано
нежданний – негаданий	неждано – негадано
неприхований	неприховано
нечуваний	нечувано
несподіваний	несподівано
шалений	шалено
нескінченний	нескінченно
страшений	страшенно
бездоганний	бездоганно
старанний	старанно
законний	законно
сезонний	сезонно
натхнений	натхненно
незлічений	незліченно
незчислений	незчисленно
священний	священно

Частки **аби-, ані-, чи-, що-, не-, ні-**, стаючи префіксами, пишуться з прислівниками **разом**: *абикуди, абияк, чимало, неабияк, неспокійно, небезпечно, ніяк, нікуди, щодень, щодня, щогодини, щомісяця, щотижня, щороку, несхвально, нізвідки*.

Фразеологічні сполучення пишуться **окремо**: *кінець кінцем; один одним; ні світ ні зоря; ні слуху ні духу; ні собі ні людям; ні на йоту; один в один; один за одним; нога за ногою; ні в сих, ні в тих; курям на сміх; ні з сього, ні з того; ні за що, ні про що; сам на сам; рука в руку; час від часу*.

Зверніть увагу!

<i>Прислівники</i>	<i>Однозвучні сполучення</i>
читати <u>по-українському</u>	<u>по українському</u> радіо
виконав <u>наполовину</u>	<u>на половину</u> кімнати
<u>згори</u> лунали голоси	швидко їхали <u>з гори</u>
нагадую <u>вдруге</u>	<u>в друге</u> вікно
<u>назустріч</u> мені	<u>на зустріч</u> зі мною
зануритися <u>вглиб</u>	<u>в глиб</u> лісу

Продовження таблиці

<u>чимало</u> знайшли	<u>чи мало</u> вам допомагали
вивчив <u>напам'ять</u>	<u>на пам'ять</u> не треба скаржитись
<u>забагато</u> взяли	<u>за багато</u> років
так <u>набагато</u> краще	<u>на багато</u> днів вистачить
<u>всередині</u> трухлявий	<u>у середині</u> тексту
зробив <u>по-своєму</u>	<u>по своєму</u> подвір'ї
<u>якби</u> знав	<u>як би</u> було добре
зробити <u>удень</u>	<u>у день</u> народження
повернув <u>убік</u>	дивитися <u>у бік</u> дівчини
<u>щонайбільше</u> шестеро	<u>що найбільше</u> цінується
<u>спочатку</u> привітався	<u>з початку</u> бесіди
<u>дедалі</u> цікавіше	невідомо, <u>де далі</u> з'явиться
бачилися, <u>щоправда</u> , вчасно	<u>що правда</u> , то правда
<u>вкупі</u> гралися	<u>в купі</u> сміття

3. Ступені порівняння прислівників

Вищий ступінь

1. Проста форма

Прислівник на **-о, -е** + суфікс **-ш(е), -іш(е)**:
ясно – ясніше; тепло - тепліше

Запам'ятайте!

Звуки **г, ж, з** + суфікс **-ш-** змінюються на **жч**:

дорого – дорожче, низько – нижче, важко – важче.

2. Складена форма вищого ступеня

Прислівник + більш (менш) → *більш широко; менш глибоко.*

Найвищий ступінь

1.

Прислівник вищого ступеня + префікс **най-**: *найсильніше, найкраще.*

Для підсилення додають префікси **як-, що-**: *якнайвірніше, щонайвірніше.*

2. Складена форма

Прислівник + слова **найбільш** або **найменш**:
найбільш (найменш) повно

Вправа 1. Від поданих прислівників утворити прислівники вищого й найвищого ступенів порівняння. Пам'ятайте, що іноді утворення ступенів порівняння відбувається від інших коренів.

Зразок: *Високо – вище, більш високо, найвище, найбільш високо.*

Впевнено, чітко, терпляче, рішуче, гарно, погано, тихо, весело, близько, страшно, щільно, дуже, скоро, добре, глибоко, сильно, міцно, ясно, швидко, мало, пізно, легко, мудро.

Вправа 2. Перетшійть, на місці крапок вставте пропущені прислівники вищого й найвищого ступенів порівняння.

1. Де ледарів більше, там живеться ... .
2. ... заробити, аніж просити.
3. Працюй краще, тебе пам'ятатимуть ... .
4. Високе дерево вітер зламає ... .
5. Не той більше знає, хто ... сидів, а хто ... ходив.
5. Один розум добре, а два ... .

Прийменник

1. Правопис прийменників

1. **Разом пишуться** складні прийменники, утворені від прислівників, іменників та прийменників: *внаслідок, унаслідок, напередодні, задля, обабіч, попри, понад, поза, щодо, навпроти, навколо.*

Такі прийменники необхідно відрізнити від однозвучних сполучень прийменника з іменником. Порівняйте: *назустріч долі й на зустріч з партнером.*

2. **Окремо пишуться** прийменники, утворені від прислівників та іменників з непохідними прийменниками: *з метою, незважаючи на, залежно від, під кінець, під час, на шляху до та ін..*

3. **Через дефіс** пишуться прийменники, утворені додаванням прийменників: «з» та «із»: *з-під, з-побід, з-поміж, із-за, з-посеред, з-над, з-понад.*

2. Особливості використання прийменників у науковому й діловому стилях мовлення

Діловий і науково-технічний стилі відрізняються широким використанням складених прийменників та прийменникових комплексів: *у зв'язку з, залежно від, згідно з, відповідно до, у випадку* і т.ін. Але головну проблему складають на перший погляд прості прийменники, які по-різному функціонують в українській та російській мовах. Тому варто врахувати декілька застережень. Виражаючи смислові відношення між словами не самостійно, а спільно з відмінковими закінченнями іменника або займенника, вони утворюють прийменниково-відмінкові форми, синонімічні безприйменниково-відмінковим. Порівняймо:

(значення причини) занепокоєні з приводу дій – занепокоєні діями;
(просторове значення) ходити по кабінетах – ходити кабінетами.

До речі, безприйменникове вживання іменника в орудному відмінку українській мові властивіше, ніж російській.

Існує поширена система синтаксичних синонімів зі значенням різних відношень:

– **просторових:** до університету, перед університетом, при університеті, від університету, в університеті, біля університету, з університету, зі станції, посеред майдану, над майданом, край майдану, поперед мене, поза стінами, з-під каменя, понад садом, через парк, уздовж стежки, крізь отвір, проміж цеглинами, з-за кордону;

– **часових:** від часу проголошення, близько години, за гетьманщини, до реформ, упродовж року, проти ночі, під час лекції, напередодні свята, наприкінці місяця, з часу створення, протягом тижня, через день, об обідній порі, о шостій годині, під час засідання, після занять;

– **причинових:** у (в) силу обставин, з нагоди ювілею, за умов, в обставинах, у зв'язку з відпусткою, унаслідок пожежі;

– **мети:** заради спільної мети, щодо покращення, про всякий випадок, для звіту, здля успіху;

– **допустовості:** незважаючи на попередження, наперекір заборонам, усупереч правил, замість мене, у разі потреби, окрім роботи, попри труднощі, при нагоді, відповідно до наказу.

Найбільша кількість помилок трапляється при побудові словосполучень із прийменниками в перекладах з російської мови. Адже російські конструкції з прийменником **по** в українській передаються цілим рядом прийменникових і безприйменникових конструкцій.

<i>Російська мова</i>	<i>Українська мова</i>
<u>по</u>	<u>за</u> (ррудн. відм)
по свидетельству	за свідченням
по собственному желанию	за власним бажанням
по поручению	за дорученням
по приказу	за наказом
по указанию	за вказівкою
по курсу НБУ	за курсом НБУ
менеджер по профессии	менеджер за професією
по своим масштабам	за своїми масштабами
по способу	за способом
по инструкции	за інструкцією
	<u>у (в) (місц. відм)</u>
вызывать по служебным делам	викликати у службових справах
по выходным дням	у вихідні
по всем направлениям	в усіх напрямках
	<u>з (род. відм.)</u>
по инициативе	з ініціативи
исследования по уфологии	дослідження з уфології
по многим причинам	з багатьох причин
лекции по металлведению	лекції з металознавства
по моей вине	з моєї вини
по собственной воле	з власної волі
украинец по происхождению	українець з походження (за походженням, родом)
	<u>на (знах. відм.)</u>
по собственному усмотрению	на власний розсуд
по заказу	на замовлення
похожий по вкусу	схожий на смак
по внешнему виду	на зовнішній вигляд
по моему адресу	на мою адресу
по требованию	на вимогу
называть по имени	називати на ім'я
	<u>після (род. відм.)</u>
по получении свидетельства	після одержання свідоцтва
по окончании учебы	після закінчення навчання
по истечении срока годности	після закінчення строку придатності

Продовження таблиці

по приїзду	після приїзду
по поверненні	після повернення
	<i>для (род.відм.)</i>
курсы по изучению	курси для вивчення
комиссия по составлению актов	комісія для складання актів
	<i>щодо (род.відм.)</i>
мероприятия по улучшению	заходи щодо поліпшення
указания по использованию	вказівки щодо використання
	<i>безприменникова конструкція + орудн.відм.</i>
по почте	поштою
по телефону	телефоном
демократическая по содержанию	демократична змістом
расходы по бюджету	бюджетні витрати
большой по объему	великий обсягом
младший по возрасту	молодший віком
перевод по телеграфу	переказ телеграфом
работы по измерению	вимірювальні роботи
по пятницам	щоп'ятниці
	<i>по (місц.відм.)</i>
ходит по аудиториям	ходити по аудиторіях
видно по глазам	видно по очам
дежурный по общежитию	черговий по гуртожитку
инструктировать по телефону	інструктувати по телефону
приказ по университету	наказ по університету
	<i>про (знах.відм.)</i>
мнения по докладу	думки про доповідь
	<i>через (знах.відм.)</i>
по неосторожности / небрежности	через необережність / недбалість
по ошибке	через помилку
отпуск по болезни	відпустка через хворобу
по причине отсутствия известий	через відсутність відомостей
по непредвиденным обстоятельствам	через непередбачувані обставини
	<i>у зв'язку з (орудн.відм.)</i>
отпуск по болезни	відпустка у зв'язку з хворобою

Продовження таблиці

по временной нетрудоспособности	у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю
помощь по безработице	допомога у зв'язку з безробіттям <i><u>згідно з (орудн.відм.)</u></i>
по закону	згідно із законом
по контракту	згідно з контрактом
по курсу НБУ	згідно з курсом НБУ
	<i><u>до (род.відм.)</u></i>
по воскресенью включительно	до неділі включно
прийтись по вкусу	припасти до смаку
	<i><u>залежно від (род.відм.)</u></i>
смотря по погоде	залежно від погоди
<i><u>в</u></i>	<i><u>в (у) (місц.відм.)</u></i>
помочь в работе	допомогти в роботі
	<i><u>до (род.відм.)</u></i>
ходить в институт	ходити до інституту
поступать в университет	вступати до університету
вовлечь в работу	залучити до роботи
положить в карман	покласти до кишені
	<i><u>на (знах.відм.)</u></i>
в его пользу	на його користь
в адрес	на адресу
в защиту	на захист
дом в два этажа	будинок на два поверхи
в рассрочку	на виплат
один день в месяц	один день на місяць
<i><u>в</u></i>	<i><u>о (місц.відм.)</u></i>
в два часа	о другій годині
	<i><u>за (знах.відм.)</u></i>
в двух шагах	за два кроки
<i><u>при</u></i>	<i><u>за (знах.відм.)</u></i>
при таких условиях	за таких умов
при любой погоде	за всякої погоди
при жизни	за життя
при Петре Первом	за Петра Першого
при помощи	за допомогою

3. Стилiстичнi особливостi використання прийменникiв.

Бiля / коло / при. Близько.

Прийменники *бiля, коло, при* вживаються у значеннi знаходження предмету бiля чогось неподалiк: деталi знаходяться бiля/коло верстата (при верстатi).

У росiйськiй мовi прийменники *у/возле/около* є синонiмами (в просторовому значеннi). Крім того, прийменник *около* може використовуватись як синонiм прислiвника «приблизительно» (от Києва до Харькова около 500км). У цьому значеннi в українськiй мовi не вживається прийменник «бiля» або «коло». У таких випадках слiд уживати тiльки прийменник «близько» (до унiверситету їхати близько 20-ти хвилин). Але для позначення близькостi до конкретного мiсця вживаються *бiля, коло, край, поруч*.

Дякуючи i завдяки. Через.

В усному мовленнi, а iнодi й в дiлових паперах можна зустрiти такi словосполучення, як *дякуючи пiдтримцi, дякуючи клiматичним умовам* тощо. Треба пам'ятати, що слово «дякуючи» означає «висловлювати подяку». По-перше, можна висловлювати подяку живiй iстотi, а не клiматичним умовам, пiдтримцi тощо. По-друге, слово *дякуючи*, тобто висловлюючи подяку, є не прийменником, а дiєприслiвником i доречно в такому контекстi: «Вiн вийшов пiсля наради задоволений, подумки дякуючи новому заводувачу». В українськiй мовi пiсля цього слова вживаємо давальний вiдмiнок, а в росiйськiй (мысленно благодаря заведующего) – правильно використати – знахiдний вiдмiнок.

Пiсля слова «завдяки» уживається теж давальний вiдмiнок, тому слiд говорити й писати: завдяки пiдтримцi.

Крiм того, слово «завдяки» ми нiколи не використовуємо, якщо названо негативну причину. Не можна сказати : «завдяки хворобi», «завдяки несприятливим погодним умовам». Слiд казати: «через хворобу», «через несприятливі погодні умови».

Вiдповiдно до. Згiдно з.

Цi два прийменники є синонiми, але вимагають пiсля себе рiзних вiдмiнкiв: вiдповiдно до чого? (Р.в.), але згiдно з чим? (О.в.)

Мета. Цiль.

В українськiй мовi є слово «мета» i «цiль». «Цiль» – конкретне поняття, означає предмет, в який можна цiлитися. «Мета» – поняття абстрактне. Тому правильно говорити з метою **прискорення виробничого процесу** .

По

1. Позначає розподільне відношення:
  - по + Знах.відм. числівника + Род.відм. іменника (розподілити по чотири гектари, визбирувати по зернині);
2. Просторове відношення:
  - поширення дії на певному просторі або її повторюваність (дощі пройшли по області, обговорюють по секціях);
  - рух по поверхні (їхати по шосе, в'ється по стовбуру).
3. Позначає межу поширення дії або ознаки (резервуари були повні **по** краї – повні **до** країв, відпочиваючи **по** цей час – відпочиваючи **до** цього часу). У цьому випадку має синонім –прийменник **до**.
4. Приєднується прийменник **по**:
  - а) у складних прислівниках з іншими частинами мови: по суті, по батькові, по-домашньому, по-своєму, по-нашому, по трое, один по одному, по-друге і под.;
  - б) з іменниками в місцевому відмінку:
    - мета (пішли по воду, послали по інструктора);
    - місце, напрямок (трансляція по телебаченню);
    - певні стосунки, взаємини (товариш по групі);
    - місце поширення дії (розпорядження по факультету);
    - розподільність (отримали по одному примірнику матеріалів конференції);
  - в) із займенниками (по цьому місцю).

Порушення синтаксичної норми виникає також через невмотивоване вживання прийменника *при*

1. Прийменник **при** може бути синонімом прийменникам **біля, коло, край, поруч** (при виході, біля виходу ...)
2. Позначення приналежності, певних стосунків (при університеті працює науково-дослідна станція).
3. Зазначення наявності чого-небудь у будь-кого або присутність когось-небудь (бути при повній свідомості, сьогодні я при зброї).
4. Вказування на певні обставини або супутні умови (при нульовій температурі вода перетворюється на лід; при швидкості вітру 20 км/год; зроблю при бажанні).

Порівняймо різні варіанти перекладу прийменника при

Рос. варіант

- при реке раскинулся город
- битва при Желтых водах

Укр. варіант

- коло річки розляглося місто
- битва біля Жовтих вод

Продовження таблиці

- он был все время при мне
- вы при часах?
- при исполнении служебных обязанностей
- при первом появлении
- при (этих) условиях
- при Вашей помощи

- при всех усилиях это сделать невозможно

Рос. вариант

- при этих словах он поклонился и вышел
- при анализе событий
- при обработке данных
- при опасности
- при наличии
- безопасность гарантируется при соблюдении правил

він був увесь час поруч

ви з годинником?
під час виконання службових обов'язків

як тільки з'явиться
за (цих) умов
за Вашої допомоги, з Вашою допомогою,
завдяки Вашій допомозі
попри всі зусилля це зробити неможливо

Укр. вариант

сказавши це, він уклонився і вийшов
аналізуючи події
коли опрацьовують дані
у разі небезпеки
за наявності
безпека гарантується, якщо будете дотримуватись правил

Вправа 1. *Запишіть поділені рискою слова разом, окремо або через дефіс.*

По/між верстатами, з/перед очей, на/чолі з Петренком, на/зустріч з депутатом, їхати з/гори, приїхати у/двох, у/двох аудиторіях, з/під опіки, з/по/над стелі, вдивлятися в/далечінь, з/за рогу вулиці, говорити в/третє, у/на/прямку/до, на/шляху/до, на/відміну/від, на/в/коло гаю, оба/біч дороги, згідно/з/чим, на/зустріч життю, йти в/гору, вдивлятися в/гору високу.

Вправа 2. *Побудуйте речення, увівши один із прийменників, потрібний для вираження відношень між дієсловами та іменником.*

1. (Щодо, з приводу) розглядуваного на зборах питання хочу висловити деякі міркування.

2. (З метою, для, у зв'язку з) посилення спортивної роботи необхідно провести медичний огляд та скласти списки груп за видами спорту.

3. Збори відбудуться (за, протягом) двох годин.

4. (Через, у зв'язку з) вимкнення електроенергії в загальній мережі заводу з 20.00 до 22.00 було припинено випікання партії хліба.

5. (Внаслідок, у зв'язку з, у силу) буревію було знесено 50 дахів.

6. (Всупереч, незважаючи на, хоча й) висловлено сумнів, наше рішення може бути виконане.

Вправа 3. Зробіть переклад українською мовою. Порівняйте прийменникове керування в обох мовах.

Согласно приказу; назначаю дежурного в соответствии с правилами внутреннего распорядка; операция продолжалась в течение трех часов; на счет отпуска поговорим позже; не явился из-за болезни, пропустил по уважительной причине.

Вправа 4. Проаналізуйте правопис виділених слів у поданих реченнях і вискажіть свої міркування щодо цього.

Забгато працювати.
Стало набагато легше.
Насилу доїхали.
Ми чуємо це вперше.
Нащо було починати справу?
Утім, я не заперечую.
Він повернув убік.
Надіслав листа додому.

За багато років уперше знайшов.
Зала на багато місць.
Покладався лише на силу
Постукав у перше вікно.
На що ви натякаєте?
У тім краю завжди весна.
Ударив у бік.
Підійшов до дому.

Вправа 5. Затишіть конструкції з прийменником **по** українською мовою. Проаналізуйте особливості перекладу.

1. По просьбе, по поводу, по собственному желанию, по заказу, по твоей вине, по причине, по болезни, по требованию клиента, по подозрению, специалист по языку, программист по образованию, по приказу, по поручению, по совместительству, по согласию сторон, экзамен по химии.

2. По закону, принять меры по поиску, выступить по телевидению, компания по выборам, не по силам, переслать по почте, по текущему курсу, расходы по бюджету, приказ по институту, по чайной ложке, по апрель 2012 года, пособие по безработице, по вторникам, младший по возрасту, по нетрудоспособности, разговаривать по телефону.

3. Комиссия по составлению резолюции, по недоразумению, по окончании университета, перейти по наследству, по выходным дням, курсы по изучению иностранного языка, по всем направлениям, прийти по делу, по ошибке, по недоразумению, отпуск по болезни, по прибытии поезда, по возвращении домой.

Вправа 6. *Перекладіть подані словосполучення.*

При поступлении на работу; по вопросу о том; Национальное управление по трудовым отношениям; по мере увеличения производства; поправка к закону, плата по сберегательным и срочным вкладам; корректировка с учетом инфляции; Закон о занятости; в течение определенного периода; по мере того как; с целью защиты внутренних производителей; объемом потребления при разных уровнях дохода; цена, по которой приобретается товар; при меньшем количестве затрат; вывод о том; крупный по размеру; по числу акций; по оси координат; предлагать к продаже по разным ценам; по сравнению с предыдущим периодом; по горизонтали; ставка процента; комитет по борьбе; по своему усмотрению; по отношению к иностранным разработкам; покупка по неизменной цене; со стороны предпринимателей; данные о том; закон, согласно которому; по данным СБУ.

Вправа 7. *Перекладіть українською мовою типові мовні звороти.*

Изымать из обращения, как указывалось выше, косвенные выводы, утвердить график, для обеспечения своевременного выполнения, в соответствии с приказом, согласно приказа, благодаря директору, лицевой счет, личное дело, для приличия, до настоящего времени, вынести благодарность, в случае необходимости, материальное поощрение, дальнейшее использование, занимаемая должность.

Вправа 8. *Перекладіть речення українською мовою.*

1. У нас вы можете получить консультации по всем вопросам. 2. Выполняйте задание по схеме. 3. По вашему совету мы внесли ряд изменений в проект. 4. В библиотеку поступил справочник по украинскому правописанию. 5. По требованию одной из сторон договор может быть изменен. 6. За время болезни она очень отстала по математике. 7. Студенты уже разъехались по домам. 8. По делам службы мы часто бываем во Львове. 9. Найдите число по его проценту. 10. Ординаты равны по модулю, но противоположны по знаку. 11. Вычислить корень уравнения по формуле.

Сполучник

Правопис сполучників

Разом пишуться сполучники, утворені поєднанням різних частин мови:

- з часткою **би**: *аби, мовби, ніби, начеб, щоб*;
- з часткою **то**: *мовбито, нібито, начебто, тобто*;
- з часткою **що**: *абищо, тощо, якщо*;
- з часткою **же**: *отже, також, ніж, тож*.